

הפרק השישי

בכללים וקבוצים מהחכמה בנפש, נצטרך בזה המהלך אשר אנחנו בדרךנו שנבאר שבין הראשון ית' וית' ובין העצמים הגשמיים בהשתלשלות, וכל כוחותיו ית' מגיעים אל הנבראים הגשמיים בהשתלשלות. ואלה האמצעים יקראו בלשון התורה מלאכים, ובהסכמת הפילוסופים שניים. וזה לא ונבאר במופת בלא מצד תנועת הנפש האנושית מן החסרון אל השלמות, ואם מצד תנועות השמים, עם היות שאנחנו אם נרצה שנביא ראיה על זה ג"כ מרשמים נמצאים על הגשמים הפחותים מן הבעלי חיים והצמחים, יהיה אפשר. אמנם אם אנחנו נסתפק על זה לבד, לא נהיה בטוחים שתהיינה התקדמות בלתי (ה) המרחיות ולא יכנסו במופת, לכן הוכרחנו אל שנלך מדרך השלמות האנושית ומדרך תנועת השמים, וכפי מה שתדע אחר זה. ונבאר ראשונה על דרך פירוש השם מה הדבר

אשר נקראתו נפש, ומה הדבר אשר הביאנו אל שנאמין שבמציאות נפש, ונאמר אנחנו: למה שראינו האבן והאילן והסוס והאדם כולן גשמים, אחר כן לאילן ולסוס ולאדם והזנה והגדול והולדת הדומה, ואין חלק בהם לאבן, והוא כולל משותף לשלשה, וראינו הסוס על דרך משל והאדם ייחוד, מוסף אל הזנה, והגדול והולדת הדומה, בחוש והתנועה, וחשגות אחרות מהדמויות, והציור וזולת זה ממה שיתבאר לך עוד, ואין חלק בהם לאילן ולא לצמחים כלל, וראינו האדם מלבד זה ייחוד באשר ישכול המושכלות, ויוציא המלאכות, ויבדיל בין המגונה והנאה במעשים, ידענו מכל זה שבקצת הגשמים דבר נוסף על ענין הגשמיים. לפי שהדבר או הדברים אשר יפעלו אלה הפועלות, ויכינו הגשמים אשר הם אל אלה ההתפעלויות, רצוני שיראה וישמע, ויריח ויטעם, וידמה עם זה ויצייר, אם היה זה הפועל והמכין להתפעלות הוא הגשם, יהיה חלק ראובן (ה) והאדם וחיי והאילן בהם שוה, כמו שחלקם בשם גשמים חלק שוה, אך אין ענינם כם שוה. הנה א"כ בקצת הגשמים דבר אינו גשם. וזה מופת אמתי, כי נעשה בו הקש הנאי מתדבק הונח בקודם (ה), כי הפועל הפעולות הכנות בגשם הוא הגשם, וחייב ממנו נמשך כזוב, אחר כן נעשה מקביל הנמשך, והוליד מקביל הקודם, וכומלה ההנחה. וקראנוהו אנחנו נפש, גורנו לו זה השם, מפני שהגשמים ינפשו בו, אם בהתנשמות או בהתכנה הנעלמת. ואתה אם לא ישר בעיניך זה השם, תשים לו איזה שם שתרצה. כי אין קפידא אצלינו בשמות, אחר שתדע שבקצת הגשמים דבר או דברים אינם גשם. וזה פירוש זה השם. אמנם זה הדבר או הדברים איך ראוי שיגדרו, ואם אפשר זה, הנה נאמר בו שאנחנו אי אפשר לנו שנגדרהו בשום

(ה) בלתי כלו' לא דבר אחר כי אם.

(ז) צ"ל האבן.

(ח) בקודם כמו בהקדמה (מעויו).

פנים, ואין לנו בזה תחלת, כי אנהנו אמנם נגדור מה שיש לו סוג ותכנה, ואלו שני ענינים לא נשכילם לאותו אשר קראנוהו נפש, ולא לדבר בלתי גשמי, אך אנהנו נלך סובבים סביב ונגדור אותו מצד מה שקרה לן שינהיג הגשם, ונאמר שהוא שלמות לגשם. ולפי שבצמחים, כל שכן בבעלי חיים, כל שכן באדם שלמות איננו באבן, והגשמים מהם מלאכותיים: כבית, והכסא, והחלוק, ואין זה השלמות בהם, ומהם טבעיים כבעלי חיים, והצמחים, והאדם, הנה ראוי שנוסיף בגדר ונאמר, שהנפש שלמות לגשם טבעי. אמנם מן הגשמים הטבעיים מה שאין כלים לה, כמו הארבע יסודות ומהם מה שיש לו כלים הצמחים והבעלי חיים, ואין זה השלמות נמצא ביסודות, הנה ראוי שנוסיף בגדר, ונאמר שהוא שלמות לגשם טבעי כלוי. ואם נרצה נאמר שהוא שלמות לגשם טבעי בעל חיות בכה, הנה כבר גדרנו הנפש כפי מה שיגדרה הפילוסוף, אחר שבארנו שמה, רצוני לומר גדרנו מקרה צרופי בינה ובין הגשם. שנית ראוי שנחקור

אם הנפש עצם או מקרה

ואנהנו נסיר תחלה שחהיה מקרה בצד מן הצדדים ותהיה עצם, ונבאר העצם על כמה פנים ואמר, בעבור שנדע אי זה מהם הוא נפש, כי לא יספיק לנו שנבאר שהיא עצם עד שנבאר באי זה ענין היא נרצה. ונאמר החלה שדעות אותם שהאמינו שהייתה הנפש מקרה, דעות רבות. אמנם אנהנו לא נחוש בדעות אשר פגמם מבואר מאד, ואמנם הדעות אשר יקרכו לאמרת, ואינם כן, רק שמדמים אותם לה, ראוי לסתור אותם. והדעות היותר קרובים לאמת בזה, דעות הטבעיים כפי התחלפותם, ודעת אבוקראט היותר גדול מהם, וחוא עליה הדעת רצוני שהנפש מוג. וגאלניוס ג"כ יראה ממקצה דבריו שיואמין זה הדעת, ומקצתם שהוא מסופק בו. והעולה מדבריהם הוא, שהגשמים בעלי האיכויות, כשהיו האיכויות בהם גמורים — רצוני החום בתכלית, והקור בתכלית, וכן לחות, ויושב בתכלית — כי הגשמים אשר הם כן והם היסודות, לא יצאו מהם פעולות אחרות כלל, וזלת פעולת החימום והקירור וההרטבה והיובש. והגשמים הממוזגים מאלה התמוזגות קרוב מן השווי, כורעי הצמחים שבים מן פשיטות איכויות היסודות בהם, ויחייב להם שיפעל זה המזוג בהם הזנה, וגדול, והולדת בדומה. והגשמים אשר הם אל השואת האיכויות יחר קרוב כמפות הבעלי חיים, הנה זה הקירוב מן השווי, וזה המזוג המיוחד יפעל בהם מוסף על ההזנה והגדול והולדת הדומה יכולת על התנועה, והיא מפעילה ויכין אותה אל ההתפעלויות הנגלות, והם החושים החמשה, ואל ההתפעלויות הפנימיות אשר חזכרנה במקומותיהם. והגשמים אשר הם אל השואת האיכויות יותר קרובים, כמפת האדם בפרט, הנה זה הקירוב הרב השווי, וזה המזוג המיוחד יפעל בהם, מוסף על מה שיש לשאר הבעלי חיים, יכולת על קנין המושכלות, והוצאת המלאכות, והבדיל בין המזוגה והנאה במעשים, ויכין אותם להתפעלויות מוסף על התפעלויות שאר הבעלי חיים, כחמיהה⁽¹⁾ ימשוך אליה צחוק, וכעס ימשך אליו בכי, ובושת ימשך אליו צבעים ידועים בפניו וזולת זה. אמרו הפועל לכל אלה הפעולות הוא המזוג. ומי שירצה לקראו נפש, אחר שידע שהוא אמנם ירמוז אל המזוג הרשות בידו, כי אין קפידא בשמות. ומבואר שהמזוג מקרה⁽²⁾, ואם נקרא נפש הנה הנפש מקרה: ומנפת זה אצלם שהמזוג בעוד שהתמיד על שלמותו, הפעולות ירצו על שלמותם, ואם יזוק המזוג, יהלה הבעל חיים ויוזקו פעולותיו, ואם הזוק הרבה, ימות הבעל חיים, ויפסקו פעולותיו כולם. וזה הדעת קרוב מן היושר מאד, ולזה יעלה על לב אנשים הרבה, אלא שהיא יבטל במופתיים אמתיים. ואנהנו

(1) צ"ל כשמחה.

(2) מקרה פירושו בכאן, איננו דבר קיים.

נביא המופתים אשר לקחנו מהפילוסופים בזה, ואחר סתירת זה הדעת, הנה הדעת כל מי ששם הנפש מקרה יסתר, לפי שדעותם יותר חלושים מזה, ויותר רחוקים מן היושר. ונעשה בזה הדעה בפרט כמו שאמר האל ית': הך הכפתור וירעשו דספים ובצעם בראש כלם [י' עמוס מ' א': אומר: כי הטפה כשהגיע ברחם, ולה מזג מאיכות היסודות מיוחד, לא נרחיק שיהיה זה המזג מביא אל שימושך אל הטפה חומר ימנע מהתכתה, ויביא עליה תמורת מה שיותר ממנה, ושיהיה הבא עליה מן החמרים יותר מאשר יותר ממנו, ותגדל, ושיהיה המזג מבשר אותה ומקשה אותה, ושתהיה כאשר קשתרה, (והיא) מתחלפת החלקים, יהיה קושי קצת חלקיה יותר ויהיה עצם, וקושי קצת חלקיה פחות ויהיה שחוחים ומיתרים וזולת זה. אמנם אשר נרחיקה ולא יתאמת המאמר בו כלל, הוא, שיתחדש בטפה מהחום, חללים, נקבים, ומעברים, על מספרים ידועים, וגדלים ידועים, ושיתחדשו עצמות על תמונות ידועות, ומספרים ידועים, וכן גידים ועצלים במספרים ידועים, ושעורים מן הגודל והקושי, והרבות ידועים, ושיתחברו כל אלה חברים מיוחדים, נמצאים בענין אחד בכל אישי המין בין שיתחברו מזוגים או לא יתחברו, לא יתחברו אלה התכונות והשעורים, והמספרים, והחברים, והשעריות, והחלקיות, כאיש מאיש המין כלל, וכל אלה הדברים כבר הובלו על תכלית בדרך חכמה, כמו שימצא בדברים⁽¹⁾ המונחים לתועלת האברים, ואין ליסודות חכמה, ולא למזג, א"כ אין כל אלה הדברים מזוג- ועוד כאשר יתמוזג דברים הפכים לא ישאר זה המזג אלא מעט, אחר כן היה הניצוח ליותר חזק, וימנע המזג ותשוב הפשיטות. וזה כמו המים החמים מאד הרותחים, כאשר נערב אותם במים הקרים ויהיה מהם מים קרובים באיכותם מן השווים, לא יעמדו אלא מעט עד שישוּבו אל הקרירות, לפי שהחלקים האשים היו מעט, והמימיות הרבה, וישוּבו המים מהר למבעם. אמנם זה המזג קרוב לשווי כבר ימצא לבעלי חיים, וישאר בו מאה שנים ויותר. ופעמים ישאר בקצת הבעלי חיים מאות מן השנים, כמו שימצא זה בנשרים, ומן אחד מן העוף זכרו אבו מעשר בעל חכמת הנוככים בספר ההילאג. ופעמים ישאר בצמחים אלה שנים, כמו שיהיה זה באילן הזית, כפי מה שמפורסם ממנו, והמזג אין לו מטבע, שישאר נשמר, אם לא יהיה לו שומר, יעכב הניצוח מפשוטיו⁽²⁾ מהפסיד לניצוח. וכאשר יסתלק זה השומר, יפסד המזג אשר כבר נשאר מאה שנה, ביום אחד, ויקרעו חלקי הגשם אשר תיה נושא לאותו האיכות, המגיע לו מתמוזגת האיכות. וזה הדבר איננו מזג אשר בהשארותו ישאר המזג, כהעדרו יפסד המזג והגשם אשר היה נושא לזה המזג. והדבר אשר יפעל בו, נקראהו נפש. ובכלל, ההתמוזגות אמנם הוא על שני מינים: התמוזגות מבלי דבר נופל מחוץ, כמו שיתמוזג על דרך משל הצאבר בדבש, והתמוזגות עמו דבר נופל מחוץ נוסף על עצמות המזג, כהתמוזגות העפר היבש במים, ושוכם טיט רטוב. אחר כן, יבא על המקובץ מהם חותם בו פתוחים, ויחדש בו צורה מה. אמנם המין הראשון הוא שני חלקים, וזה שהתמוזגות כשלא יגבר בו המרירות על המתיקות, או המתיקות על המרירות, הנה זה יחוייב הפשטות כל אחד מן האיכות, ונשאר הנושא רק מהראות אחד מהם בו. ואם היה הניצוח לאחד מהם, הנה זה יחוייב שיהיה האיכות הגובר נמצא בגשם הנושא אותה, אמנם לא גמור, ויהיה המזג לעולם. ואמנם⁽³⁾ יחוייב אם המסת איכות פשוטים והעלמתם לגמרי, ואם חולשת הגובר מאיכותו והראותו עם זה לא בפשיטותו והמסת המנוצח, ואין למזג דבר זולת זה. ואין מזג הבעלי חיים והצמחים על דרך שיתבטלו בו איכות היסודות הארבעה לבד או על דרך שיתראה בו האיכות הגובר, והוא עם זה נשאר לא פשוט לבד, אך שם יתרוונות גדולות על מה שהיו הפשוטים מחייבים. ומה שהיה

(1) צ"ל בספרים.

(2) מפשוטיו כלומר שלא יפשיט דבר מחוץ המתנגד לניצוח, ויפסיד אותו.

(3) ואמנם ישוב לבוא אל תמצית הדבר שספר עד הנה.

כן לא יתאמת אלא אם בא דבר מחוץ וזולת הפשוטים, א"כ כבעלי חיים, והצמחים דבר בא מחוץ, והוא במורכב רצוני כבעלי חיים או הצמחים כחלק ממנו, כי הוא כשיועדר לא ישאר מה שהוא. והבעלי חיים והצמחים עצם, ומה שהוא בעצם כחלק ממנו הוא עצם. כי אנחנו כבר גדרנו לך המקרה כשהוא הנמצא בדבר לא כחלק ממנו, והדבר הבא על הגשם אשר עשאו, וצוירו, ועמוד בו כחלק ממנו, ויפסוד הגשם כהעלתו ממנו, ולא ישאר הוא מה שהוא. הוא זולת המוגז וזולת דבר מן המקרים. וכאשר לא יהיה מקרה, הנה הוא עצם. כי האנשים אשר טעו⁽¹⁾ וחשבו שדבר מה לפעמים יהיה עצם כבחינה מה, ויהיה מקרה בבחינה מה, הוא דעת נפסד, ויש עליו תשובה. וכבר היה אבן גבירול מזה הדעה ג"כ, כמו שנמצא בספרו אשר קראו מקור החיים. והעצם והמקרה אין אחד מהם עצם או מקרה בבחינה מה, או בהתיחסות אל דבר מה, אך העצם הוא עצם בעצמו, והמקרה הוא מקרה בעצמו. ואנחנו לא נתעסק להשיב אל בעלי זה הדעה, בעבור שלא יאריך הספר. ומי שירצה זה הנה לפניו ספרי האמתיים מן הפלוסופים. אמנם אנחנו די לנו שנאמר שכבר קויים שהנפש איננה מקרה כלל, וכל מה שאינו מקרה הוא עצם, הנה הנפש עצם. ואחר שהיה השם עצם נאמר על פנים רבים, הנה נשאר עלינו שנבאר על אי זה מקום נאמר בנפש שהיא עצם. וזה שהעצם יאמר על ארבעה דברים: על ההיולי, ועל הצורה, ועל המורכב מהם רצוני הגשם, ועל הנבדל, רצוני הנבדל ענין שעוד יתבאר לך אחר זה. וזה שבמציאות עצמים אינם גשמים, ואין להם התלות בגשמים. ואחר שלנפש התלות, בגשמים, הנה אינה מן העצמים הנבדלים (בדבר) בעוד שיש לה התלות בו. אמנם היורה הנפש הוא הגשם, הנה כבר כוטל בדברים אשר קדמו. ויותר בטל מזה שחיה הנפש עצם בענין ההיולי, אחר שהיה ההיולי מתפעל ולא פועל, והנפש תפעל הגשם. הנה כבר נשאר שחיה הנפש עצם בענין צורה, וכבר ביארנו לך שהצורה היא העצם אשר תורח על ההיולי. המשותף לדברים מתחלפים, ויחיד אותו כאחד מאותם הדברים המתחלפים, וישימהו הוא מה שהוא בהוציאו אותו מן הכח אל הפועל, והיא עם זה פועלת הגשם⁽²⁾, והיא במורכב ממנה ומן היולי, נמצאת בו כחלק ממנו, והוא צורת הגשם, והיא פועלת אותו, והיא תכלית ג"כ. כי אנחנו עוד נבאר לך, שהגשם אמנם מציאותו מפני הנפש, וכדי שהגיע בו על שלמותה. וזה אמנם יתבאר לך בגשם והנפש האנושית כפרט. הנה כבר ידעת שהנפש עצם בלתי גשמי, ושהיא עצם בענין צורה, ושהיא בגשם המחובר ממנה ומגשם⁽³⁾. הוא היולי זה המורכב נמצאת (במורכב) כחלק ממנו. ואחר שכבר התבאר זה נזכור אחריו

כוחות הנפש

ונחלקהו בחלוקה ראשונה לשלשה סוגים, והם סוג הכחות הצמחיות, וסוג הכחות החיוניות, וסוג הכחות האנושיות. והצמחיות הם אשר בהם יהיה הזנה, והגדול, והולדת הדומה. והנפשיות או החיוניות או איך תרצה שיקראהו, הם אשר בהם תהיינה ההשגות הנגלות, והפנימיות, והתנועות. והאנושיות הם, אשר בהם יובדל מין האדם בכחות עיוניות ומעשיות תיחדוהו. וזאת החלוקה כאשר יבחנה מודה על האמת, ימצאנה טובה מן החלוקה אשר פשט מנהג רוב מן המחלקים, וכל שכן הרופאים שיקראו שמות כאשר ישמו הכחות החיוניות לבדנה, והכחות הנפשיות לבדנה, וראוי שיתאמת, שהמכון

⁽¹⁾ צ"ל טענו:

⁽²⁾ פועלת הגשם כלומר הגשם המשולח.

⁽³⁾ ומגשם צ"ל ומתיסודות או מגשם המשולח. שבגשם סופר יש כאן, ולפי הענין כן צריך לכתוב, ושהיא ביסודות המחברים ממנה ומחוללי, ושהיא בגשמים שמחברים ממנה ומתיסודות (והם המורכבים) ככולן נמצאת כחלק ממנו.

האחרון בכריאת הגשמים אשר בעולם הטבע אמנם הירי, בעבור שיוקק מעולם ההויה והפסד אשר כל האישים שבו נפסדים, עצמיים בלתי גשמיים, נשמרים מן ההפסד, והיא הנפש האנושית, הנשלמת כטוב החכמה וטוב המעשה, ומופת זה, שהשלמויות המוגיעים לגשמים כאשר הגיעו אל הנפש האנושית נחו, והיו הגשמים הטבעיים המתנועעים אל השלמות נחו שקט. מבלתי מונע, וכל מתנועע אל דבר כאשר נח מאין מכריח, הנה כבר הגיע אל מכונו האחרון: ובצמחים גשמיים, ודברים נוספים, ובבעלי חיים צמחיות ותוספות, ובאדם חיוניות ותוספות, ולא נמצא גשם בו אנושות ותוספת או תוספות. אכן מן הגשמים מהם מה שעמד שלמות, אל גבול הצמחיות לבד, לא יחייב מוגו הלך אל שלמות יותר. ומהם מה שהגיע אל גבול החיוניות, ולא יחייב מוגו אל שלמות יותר. ומהם מה שהגיע אל גבול האנושיות, אמנם אישי האדם יתרונם בשלמות יתרונות להם מרחב גדול מאד, יותר גדול מכל מה שהוא בכל מין אחר, עד שהפחות מזה המין הוא היותר רע שבעולם ההויה וההפסד, והיותר פחות כמדרגה מבנות היענה הרבה, והחשוב מזה המין הוא היותר טוב שבו, ותשתתף מדרגתו למדרגת המלאכים, כמו שנאמר: ותחסרהו מעט מאלהים. והמאמר אשר נאמר בו: „כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל חנינא בני, וחנינה בני די לו כקב הרוכז מערב שבת לערב שבת“: הוא מאמר בתכלית האמת, לא נרצה בכל העולם כולו השמים והארץ, אלא עולם ההויה וההפסד לבד, ולא נרצה בשביל חנינא בני בשבילו לבד, אבל בשבילו ובשביל כל מי שהוא ממונו, והו סלת זה העולם והמכוון התכליתי בו. וביתרון הבעל החיים הבלתי מדבר על הטועים נאמר בספרי הנבואה: ידע שור קונו וחמור אבוס בעליו [ישעיה א' ג']. ויאמר: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור ידעו את עת בואנה ועמי לא ידעו את משפט ה' [ירמיה ח' ז']. וזה קצה אחד בפחיתות. ואמר בקצה העליון: ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרון אחיך יהיה נביאך [שמות ז' ב]: ומה ישוער יותר מאיש ישולח נביא מתחת ידו. ויאמר בזולתו—עליהם כולם חשלום: כטרם אצרך בבטן ידעתך וכטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך [ירמיה א' ה']. ואומר: ראה הפקדתך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנמש ולנחוש ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע ושם א' י'. הנה זה הוא רוחב זה המין. ואלה הראיות הביאנו אלהים שתוף הדבור. ועוד נזכור הנבואה ונקיימנה, ונתאר תנאיה, ומדרגות האנשים בה במאמר השני בפרק נפרדהו לזה. אמנם עתה נשוב אל מה שהחלטנו בו ונאמר, כי העצמים הפשוטים הנכבדים אשר יקראו מלאכים—ונבאר להם כמות מצאותם אחר זה—אינם גשמיים, ואין להם איכויות, וכל מה שיש לו איכויות, וכל שכן כשהיו איכויות פשוטים לגמרי פועלים פעולותיהם, הוא אשר הפכו אורב להתנגד לו, וחוזר הולך אל ההפסד, ומשלמות יותר רחוק, ומדרגת אלה העצמים הנכבדים רחוק בקצה האחרון. וכל מה שהיו הגשמים יותר חזקי התמוגרת, ויותר רחוקים מפשיטות האיכויות, היו יותר קרובים לעלות אל מדרגות אלה העצמים. והחכמה והשגה האלוהית חתך ותתעלה חויבה המוגת היסודות, קצתם נושאים לחות גמור, וקצתם נושאים יובש גמור להעשות גשם מורכב, לו נפש צמחה ובו שרטוטים ותמונות, כי כל דבר שהחפץ בו שיהיה משורטט ושהיה בו תבניות, אי אפשר בו מבלתי לחות, בה יקבל התבניות בנקלה, ומיושב תיבש הלחות ימנע מפשיטותיה, בענין יתקיימו התמונות בו ולא יתפרדו בנקלה. ושתי אלה האיכויות כאלו הם הדבר הראשון שהוצרך אליו בהיות המורכבים, והם נושאים ועובדים לכל מה שאחריהם. והוצרך ג' אל שיהיה בממוג חום, בעבור שיקלו בו תנועות מוונותיו ולחיותיו, ודחיית מותרותיו. ושהיה בו קור משבר (משבר) מפשיטות החום המלהיב לכל מה שיפגשוהו. ולשהיה הקור ג' כשיהיה הוא יותר גובר מעט בנמוג, ותעבוד בעשותה מנחות והשקמים, וצמרכו

אליהם המזונות בעוד שמתעכלים, ויצטרך אליהן ג"כ בזולת זה. והיה הגשם אשר בו הלחות והיובש בלתי גמורים מורכב לחום ולקור הבלתי גמורים, והלחות והיובש יעברום ויכנעו להם ויתפעלו מהם. אחר כן הגשמים הנמזגים לפעמים יהיה מזגם קרוב מן הפשימות. והארציות כבר נמזגו עמהם אידים ועשנים על שיעורים מתחלפים, והקנו להם מזגים מתחלפים. חייבו על המזגים צורות מתחלפות, הם מחצבים, ולא אמר אחד מן החכמים שיש להם נפש, אך אמנם יולכים על שלמותם האפשרי להם הדבר אשר נקראהו טבע לבד. אכן המזג כאשר היה יותר רחוק מן הפשימות ויותר קרוב אל השווי, הוכן לקבל צורה יותר נכבדת, והיא צורה

נפש צומחת, היא נמצאת בכל הצמחים, וימצא בבעלי חיים ג"כ כמות, לא

היא בעצמה^(א) כמו שנבאר לך עוד. ולה שלש פעולות יקראו ראשיות, להיותן נעבדות מזולתם, ולה ארבע פעולות עובדות. והראשונה שבפעולות הראשיות: ההזנה, וענינה, שהגשמים הנמזגים תמיד ההתכה, למה שבהם מן החום והלחות, ומדרך החום שיתך הלחות תמיד, בהשקעו בו, והפרידו חלקיו, והקטינו אותם הקטינה גדולה מאד, עד שיהיו אידים, ויצאו בנקבי הגשמים הנקראים מסאם ויתפזרו, ואם התמיד על הגשמים, ימסו ויכלו קודם הגיעו להם התכליות המכוונות, במציאותם, ולכן הוצרך לתמורת מה שיתך מהם. והפועל הממונה על זאת הפעולה יקרא כח הַנְּ, והוא נעבד מארבע כחות. אחד מהם ימשך אליו מלחיות הארץ חלקים נאותים שיהיו תמורה ממה שיתך מן הגשם. והשני יחזיק הנמשך אשר הוא מזון בכח בעוד שנעשדה מזון בפועל. והשלישי כח יקרא מעכל ומשנה, ידמה הנמשך לגשם הנמשך עליו, ויתחפכה אל שריגים ועלים, פרחים וזולתם. ולפי שאי אפשר שיתדמה כל הנמשך בנמשך אליו נשאר ממנו מלבד המתדמה מותר, לא יצטרך אליו, ואם נשאר בגשם הזק והפסד, הוצרך אל כח רביעי, ממונה לדחות מרה שנותר והוציאו בשרפים.

והעלים ג"כ הועילו בשמירת הצמחים וְהַנְּ על פרים הוא מותר^(ב). וכבר

התעסק החכמה במותרים^(ג) בתועלות גדולות. והיו לכח הורה ארבעה כחות יעבדוהו והם: המושך והמחזיק, והמעכל, והרוחה. ואלה הכחות הארבעה יעברום שתי איכויות, החום והקור, כדי שישלמו כחום, התנועות אצל המשיכה והדחייה, ובקור שברון החום עד שיהיה פושר, ויאות להשקט המזון והחזיקו. והחום והקור יעברום הלחות והיובש. ויתחבר היובש אל המשיכה או החזקה, והלחות אצל העיכול או הדחייה. וכאשר יעברום אלה הכחות הורידו הם בגשם המותר מרה, שנתך ממנו. ואם לא היה שם פעולת זולת זאת נשאר העובר המצוייר על שיעורו, והצמח המצוייר על שיעורו, לא יוסף דבר מאהם גדל, והחכמה אמנם גזרה שלא תגיע הנפש הצומחת אל מכוונת האחרון אשר נזכרה, עד שיהיה לצמחים ולבעלי חיים שיעור מה, רצוני שלא יהיה מאיש, מצמה, או מחי החולדה, עד שיגיע זה האיש לתכליתו, וכאשר יגיע לתכליתו, ירוץ אל תכלית זולתו. כי הוא אם רץ אל תכלית זולתו קודם הגיעו לתכליתו, והנולד ג"כ ככה, והנולד מן הנולד ככה, לא יהיה אחד מהם רץ אל תכלית עצמו, והיו כלם נמנעים משלמותם הראווי להם, והיה זה עול להם. ולזה גזר היושר והחכמה שירוץ כל איש אל תכלית עצמו, וכאשר הגיע ריוץ אחר. כן אל תכלית מינו. ולזה הוצרך ראשונה אל כח מגדל יוסף בצדדי הגשם תוספת על התיחסות טבעי, רצוני שיביא אל האבר היותר גדול כשירכבה, ואל היותר קטן כשימנע, עד שיגדלו כולם והם שמורי התיחסות. לא כמו שיקרה: אצל חשקוי והנפוחה, אשר לא יגדלו בה האברים כלם בשוה, עד יסתרו

(א) לא היא בעצמה פי' הנפש הצומחת בב"ח איננה הנפש הצומחת בצמחים.
 (ב) אפשר שצריך לכתוב נראה כמותר.
 (ג) במותרים הנראים או המדומים בצ"ל.

העינים, ויהיה שוה עובי השוקים ויצא מכלל^א משמר היחס הטבעי. וזה הכח המגדל יעבדוהו הכח הזן, בהכינו לו הלחוויות הנולדות על הגשם, וישימם בענין יצלה לגדל הגשם. ומבואר שהזן כאשר עבדו, הנה כל עובדו הזן ג"כ יעבדוהו, על הסדור אשר תארנו. ובכל זה הזמן רצוני המשך הגדול ושיגיע הגשם אל תכליתו, יהיה הכח המוליד אשר הוליד הגשם ראשונה, והגיע בו, נסתר, בלתי מתנועע. וכאשר הגיע הגשם לתכליתו או קרוב, והרגישה הנפש שכחה המוליד כבר הגיעה עתו להתנועע, אז עבד המגדל בתקוני הכח המוליד, ולא תעווב הנפש כחה המגדל שיפעל פעולותיו כפי מה שעבד מצד חיוב טבעה, רצוני שתוסף בכל צדדי הגשם תוספת על התיחסות טבעי, אך הכריחו להשגיח בגידול אברי ההולדה מן האנשים, והשדים מן הנשים, יותר משאר האברים. וזהו ממה שיתבאר בו שאין המוג לבדו הוא העומד לעשות אלה הפעוליות, אך שם דבר, לו כוונות חכמיות יותר עליונות מן המוג. ויתבאר בו ג"כ שהכח המגדל הוא זולת המוליד. כי המגדל לפעמים ימצא מוכרח ויצא מטבעו אצל שומו ההשגחה בקצת האברים יותר מןולתם, בחלופ מזה שיגדור טבעו. וכן עוד נקח ראיה על שהזן זולת המגדל, כי אחר העמידה, רצוני אחר הארבעים שנה מחיי המין האנושי יסתלק הגדול לגמרי, ותשאר ההונה, והנשאר זולת המסתלק בלי ספק. וכאשר הגיע הגשם תכליתו או קרוב, יתנועע אליו כח ההולדה, ובקש המשגל או הזרעה, כי הפרחים בצמחים כמו הזרעה בבעלי חיים, והזרעים בהם כמו השכבת זרע בבעלי חיים. ואצל החכלית או בקרוב ממנו תהיה ההולדה, והיא היותר נכבדת ממדרגת הנפש האנושית^ב, כי בה יתמיד המציאות ויושמר. ולזה ימצא לבעלי חיים החמלה הגדולה על הכנים, להשאילה בו מין מהגעת המציאות לזולתו, ומציאותו נצחי. וזה ההולדה שישלים לבעלי חיים, ושישפיע המציאות לזולתו, ושיתמיד מציאותו במין מה, רצוני התמדת המציאות המיני אי אפשר שידבק במציאות האיש הגשמי, לפי שהקש יהיה כן: כל גשם בעל תכלית, ואין בעל תכלית אחד בו כח בלתי בעל תכלית, תהיה התולדה: כל גשם אי אפשר שיהיה בו כח בלתי בעל תכלית. האלהים^ג. אם לא תבא אליו מזולתו. וכבר התבאר שכחורת הנפש הצומחת, שלש ראשיות, הזן, ואחר המגדל, והוא עובד הזן, והמוליד-המגדל והזן. וזה המוליד הוא תכלית הנפש הצומחת ושלמותה. והכח הזן יעבדוהו הארבעה אשר זכרנו, והיו קחות הנפש הצומחת, שבעה כחות, שלשה ראשיים, וארבעה עובדים. ואם לא יהיה במוג האותות^ד ולא הכנה ליותר מזה השלמות, עמד והיה צומח, רצוני הצמח אשר הייב מזוג. כי לצמחים ג"כ רוח גדול, ובו מדרגות רבות כמעט לא יספרו, ואם הידה המוג יותר נכבד הוכן הנפש^ה לקבל שלמות כל מה שזכרנו ומוסף עליו

הנפש החיונית, וכבר זכרנוה עם הצומחת, כי הביאונו הונת הצמח והחי וגדולם ותולדותם משותפים, ועתה נבדיל כל אחד מן האחר, ונכיר כל נפש בכחותיה ופעולתיה והתפעלותיה, ונאמר: שהמוג היותר פחות, הוא אשר לי הגדול וההונה והולדת הדומה לבד. והמוג היותר נאות הוא אשר לו תוספת על מה שזכרנו שני כחות, והם בשלות^ו השגה והנעה. ושניהם יעבדו כח בו, בהם יכרח מן המזיק ויקרב אל הערב, והוא יקרא כח מתעורר. והמניע הקודם בשני אלה לבעלי חיים הוא ההשגה. וההשגות רבות, מהם נגלות, ומהם פנימיות, והראשונות שכחשגות הנגלות שתי השגות והם

- ^א מכלל משמר כלום חק.
- ^ב האנושי נראה שבן פיר' והיא היותר נכבדת מכל מדרגות שהם למטה ממדרגת נפש האנושית.
- ^ג האלהים לשון שבועה.
- ^ד האותות, מלשון יאותו לכם.
- ^ה צ"ל הגשם.
- ^ו בשלות כמו בהחלט.

המשוש והטעם והמשוש מהם יקדם אל הטעם, רצוני שהוא כמו הבל
 לבעלי חיים, יובדל בו ממה שאינו בעל החיים, כי מי שאין לו משוש אינו בעל
 החיים, עם היות שלפעמים נקרא גשמים אין חוש להם, חיים, ונאמר שלהם
 נפש וחיות, והם הצמחים כלם. אמנם אנחנו לא נקראם בעלי חיים, ונאמר שבהם
 חיות כחיי האבר הנרדם כמו שאמרו, וחלקם בחיים חלוש. ואמנם מה שיש
 לו חוש המשוש הנה הוא בעל חיים. והטעם ימשך לו ג"כ, כי לא יעדר ממנו
 אחד מבעלי החיים. אמנם שאר החושים לפעמים יהיו לבעלי חיים, פעמים
 לא יהיו להם. והמשוש הוא התפעלות יתחדש בעור הבעלי חיים, ויחוייב לבלו
 אשר כבר יהיה מרגיש, כמה שיפירד ממנו מן העצבים החוש הנה הצומח בו
 מחוט השדרה, או המוח אשר לו החוש הראשון, והיה לזה משיג הפכיים
 רבים, רצוני החום והקור, והלח והיבש, והקשה והרך, והדבק והנפרד (והשעיר)⁽¹⁾
 והחלק, והכבד והקל, עד שיש יחשב שהמשוש כחות רבים ושיגו השגות
 רבות אך הם מגוללות בכשר ויחשב כח אחד, וירבו החושים כפי סברת זה
 בעל הדעת ולא יהיו חמשה. ואין ספרנו סובר לשפוט בכמו אלה הענינים
 לאורך הטענות בהם. ואנחנו אמנם נבין בזכר אלה הענינים הטבעיים, הנוד
 המעיין בזה הספר, עד שיוגיע אל מרה שנרצה לזכרו מן הענינים האלהיים,
 והוא כבר הורגל ונתחנך. ונאמר עתה כי החוש המשוש הוא חסד מהאל ית'
 בבעל חיים, ולולי הוא לא שוער באש השורפת המפורת חלקיו⁽²⁾, ולא בשלג
 המרדימו, ולא בכבד⁽³⁾ המשכרו. ויתחבר אל זה החוש במעלה חוש הטעם,
 והוא יבדיל לו בין הדבר אשר לו להיות מזון, ובין הדבר אשר לא יאות
 לזה, והוא אשר ישיג בו תשעה מעמים, המתוק, והדשן, והמליח, והמר, והחרף,
 וכולם חמים. והעפיץ, והקובץ, והחמוץ, והתפל וכולם קרים. ואי אפשר
 שיהיה נעדר הבעל החיים מאחד מאלה החושים, לפי שהם הכרחיים בחיים.
 ואם היה המזג יותר נכבד ויותר מוכן אל השלמות, יהיו לו הנשאים. והיותר
 קרוב מהם אל הטעם

הריח, והוא חסד גדול מהאל ית' בבעלי חיים, כי הרבה מהדברים
 הנטעמים הם רעי הטעם מאד מצירים לחיים. וחוש הקיח יספיק למנוע חוש
 הטעם להתעסק בטעמתם, בהנזרו ממנו מרחוק, וזה שלמות והוא הפעולות
 יתחדש בשתי תוספות חמות. המתפורים⁽⁴⁾ באויר מגיעים אל שתי תוספות
 הנזכרות בשאיפה. והשאיפה ג"כ חסד מהאל ית' בבעלי חיים היותר שלמים,
 לפי שבו יריח כשירצה, ויעמוד מהריח כשירצה, והבעל החיים היותר חסד
 כמו הדק לו נקבי הנחירים⁽⁵⁾, ולא נבראו בו לחנם אך יריח בהם. אמנם לפי
 שהיה הריחו מבלי שאיפה כי לא ישאף, מי שלא יתנשם, ולא יתנשם מי
 שאין לו ריאה, היה הדג יריח, ירצה או לא ירצה, ויגיעו אליו הריחות ולא
 יכול לדחותם ולא לאתר אותם, אלא בהתרחקו מהם. כמו שיראה, ירצה⁽⁶⁾
 או לא ירצה, כי אין עפעפים לו ירפרף בהם. וימצאו העפעפים לבעל חיים
 הנכבד, יראה בעיניו כאשר ירצה ויסתירם בעפעפים וישקיטם כשירצה,
 וישמרם מן האבק והעשן ושאר המזיקים. ומן החושים החמשה
השמע, והוא חסד מהאל ית', לפי שבו אפשר שיבינו קצתם לקצת.
 והבעל חיים המדבר בפרט יקבל תועלת בזה החוש היותר גדול שבתועלות,

(1) והשעיר (das Rauche).

(2) חלקיו כלומר של בע"ח.

(3) בכבד כלומר במשא.

(4) המזופ' כלומר מדברים שנתנו ריח.

(5) לו נקבי יכו' כי לא ישאף זהו דעת הקדמונים והאחרונים הכריעו כי
 הדגים ישאיפו ויתנשמו ומה שיקרה ההמון אזני הדג המה כנפיו ריאה
 לו באמת.

(6) ירצה וכו' כלומר על כרחו יראה.

כי יביא¹) האחד מרה שבנפש האחד. והפועל לוח החוש הוא מרה שיתחדש באויר אצל הגמר הכאר המכה למוכה, והמתפעל ממנו הוא העצב השטוח בקצה פנימיות, האוון הנקרא בערבי סמאך. וזה העצב עליו מופקד באזנים מחובר באויר המקיף בגשם, וכאשר יתמוגג האויר בגמר ההכאה בין המכה והמוכה, יתמוגג גם האויר (המוגיע) אשר באזנים, והרגיש העצב השטוח על הסמאך בהתמוגגו. והיה זה ההרגש²) בעל קול ככה, כמו הנחשת והאבן והגשמים הקשים, כי הם ככה בעלי קול, וכאשר הכם דבר, חודש מהם קול בפועל. לא כמו הנוצה, והספוג, או התבן, או מה שדומה להם ממה שהלקוי ספוגיים הרכה. ואמנם הקול ככה לגשמים הקשים. ואם היו עם זה חלקקים דקים כמו הכלים המקובכים העשויים מן הנחושת הציני הנקראים מנהאראת, היה זה יותר עוזר להיותם בעלי קול, כי החלקלות יחייב דחיית הקול פתאום, ויהיה בחוש יותר חזק. והשעירות יחייב המשך דבר אחר דבר, ויתלש רשמו בחוש. אמנם הקערירות יהייב המנע יציאת האויר המוכה, וקשקושו וצלצלו, עד שיהיה האחת להברות רבות, ויתחדש לו כדמות ההכרה המתחדשות, כשיצק צצועק במקום מקובב, או בין הרים גבוהים מונעים מלכת האויר המוכה לפנים, ויסוג אחור, ויהיה ממנו ההכרה. ומין החושים החמשה

הראות, והוא השגת הכח אשר בחלק המוקדם מן הרוח הנפשי אשר בשני בטנים המוקדמים. מכמני המוח הכח בלחות הכפורי בוג הראשון החלול מווגי עצבי המוח, למה שישקע בלחות הכפורי מצבעי הגשמים הנראים, ואחר באמצעות הצבעים ישגי השטחים והתמונות, וכמה הם הנראים, ואנה הם, ומצבם. וזה הענין, רצוני הראות ישלם בתנאי ברואה, ותנאי באמצעי בין הרואה והנראה. אמנם הרואה והוא כלי ראשון יעשהו הכח הרואה, והוא הכח הכפורי אשר באמצע העין הדומה לברך. ומתנאיו שיהיה בתכלית הבהירות, כדי שיוטבעו בו הצורות הנראות ולא יכנס דבר בינו ובין הנראה, כענין מי שירדו המים בעיניו, ויתעבה הליחות הלבניית אשר לפני הכפורי, ויהיה כאל הוא הכים היוצא מן הנחירים, ולא יראה דבר עם שלמות לחות הכפורי. והתנאי השני בנראה, והוא שיהיה בעל מראה, לא כאויר אשר לא יתהפך בגשם צבוע. והתנאי השלישי באמצעי, והוא שיהיה בהיר ג"כ כמו האויר המלוטש והוך, והמים הזכים. ואלה החושים אשר זכרנום הם צופים לכת המתעורר ומרגליו, יביאו על הנפש ענינים, ישלח הכח המתעורר על הקרוב או על הרחוק אל דבר המוחש. הנה הם א"כ עובדי הכח המתעורר. אחר היה מאת השם ית' ששם לאלה החושים החמשה שרש ממנו יצאו ואליו יבואו מושגיהם. והיה לו בעבור זה, שישפוט בחוש אחד משפט, כבר היה נמסר אל חוש אחר. וזה הכח אשר ישולחו ממנו כחות החמשה יקרא

החוש המשותף, והוא נמצא לבעלי חיים הבלתי מדבר כל שכן למדבר. בו ישפוט האדם שואת העוגה הנראית הירוקה מחוץ הלבנה בפנים, היא לחם, והוא היותר נאות שבמוזנות לו. ושזה המין הצהוב המתיר להתפרך הוא צבר והוא מר, והעין תשפוט במתוק ובמר אחר שיהיה המשפט בזה אל הלשון. וכן תשפוט בשוח האיש הלבן, הוא המנגן ערב הקול. ולולי זה הכח היינו צריכים בכל מוזן, נצטרך אליו, למעום כל דבר נראה. אולי יאור לנו, ונהיה משתמשים בדברים מרים, ואחרים מוזהמים או ממותים, עד שנפגע באשר נרצה אחר העמל, והיו חיינו אם בלתי בטוחים, ואם בלי ספק חיי צער. וכבר נמצא החמור כשירעב ירוץ אל המספוא מהר לא כאשר ימהר ללכת אל החול, שופט כשזה הגרגיר הלבן טוב המעם: ויברח מן השוט המורס ממנו שופט, שבזה הגשם הנכנע אליו בחוש המשוש יש לו רשמים כך. ולולי שוב החושים כלם אל שרש אחד, לא היו המשפטים. עוד היה מחסד הבורא ית,

1) יביא צ"ל בו יבין.

2) ההרגש יותר נראה שצ"ל העצב.

ששם לבעל חיים כח פנימי שני, בו יזכר רשמי המוחשים אחר תעלמם מן החוש והוא יקרא **המצייר**, בו נשיג צורת מי שנסתר מעינינו. ונמצא כמותו לבעל חיים הבלתי מדבר, ושהיונה השבה תשמור צורת קנה, ותעוף אליו במהירות כאשר תוכל. ואין זה הכח אותו הראשון, כי הוא השיג ענין באיש מצוי, ואותו השיג ענין באיש נסתר. עוד הייה מחסד האל ית' ששם בבעל חיים כח פנימי שלישי הוא

מדמה ומחשב, כי הוא בבעל חיים מדמה, ובאדם מחשב. כי מדרכו שירכיב ויתך מצורות מוחשות צורה בלתי מוחשת, כמו שלפעמים נדמה חצי אדם מורכב עם חצי סוס, ונדמה גרגיר שומשמיין בשעור אבטיח, ראינו גרגיר השומשמיין והאבטיח נשמנו גודל זה לזה. והיה זה הכח יברא הדברים בריאה, ולא יתנה כבריאחם האמת על כל פנים. אבל לפעמים יברא צורה כזבת, כמו זאת אשר אמרנו, ופעמים ימציא צורה אמיתית, כמו שיחשוב האדם, אך יהיה אפשר שיחתוך כוכב מן הכוכבים הגלגל בזמן מרה, ואחר בקצת זה הזמן יראה כאלו הוא הולך הפך מהלכו, וכאלו הוא עומד, ואחר יסוג אחור, ואחר יעמוד, ואחר ילך דרך ישר, והניח לו זה הכח בגלגל ההקפה הנחות מתוקנות נאותות, בסבתם נאמר לזה הכח באדם מחשב. והכח המדמה הוא הכנה בבעל חיים ותכליתו, וממנו יצאו פעולתיו ותעשרה תולעת השני ממותרותיה תמונות כמו השקדים, ותעשה הדבורה מהצוף המוכן לעשות בו הדבש אישישם. אמנם לא מלא^א דבר תעשה אישישים כי אם מן הצוף. ולא מכל חומר תעשה התולעת תמונות שקדים, אלא ממותרותיה. אין זה הכח בבעל חיים שכל, כי האדם ימציא מלבו כזה הכח המצאות רבות בחמרים רבים, עד שיש לו יכולת לברא מה שלא ברא עד הנה, אמנם הבעל חיים יראה מענינו שהוא לא בדעת ולא בכונה ממנו יעשה הדברים, רצוני שהוא^א ישיג התועלות והתכליות אשר לו כזה, אמנם הוא בשירות ההתחלות הנכבדות שעוד נבארם במופת, והוא אשר יעשה אותו בתועלותיו, ויניח בו חריצות והשתדלות מבלתי ידיעה בתכלית המגיע מפעולתו לזה. ולא יעשה פעולתו אלא בחמרים מיוחדים. אמנם האדם למה שיהיה הוא בעצמו משכיל תכליות פעולותיו, ולא יעשה דבר אלא לתכלית ידוע אצלו, כל עוד שיהיה בריא השכל, יכול לעשות האשישה בשעורה, ובנחושת, ובברזל, ובכסף, ובוזה, ובעצים, ובאבנים, ושאר הנשמים הטבעיים כאשר יצטרך וראה היותו טוב. ואל תתמה היות הבעל חיים בשירות נמצאים אחרים נכבדים וגיעה לתכלית, ותחשוב שהדבר איננו כן, אבל הבעל חיים עצמו ישיג תכלית כל מה שיעשה, זה אינו, אלא כמו הצמח שאין בו ידיעה במה שעושה, אך בן התחלה פועלת בשכל איננו בו, אבל הוא מצווה לשירות מהתחלה משבלת בלי ספק. ותמצאהו שומר המין אשר העלה שלו גבוה כלו ככה, ואשר לו פרחים על צבע מה, או ריח מה, או טעם מה, או שעור מה, וכולו כן, ואישיו כלם שומרים אלה התמונות וחשעורים והצבעים והריחות והטעמים וזולת זה על יחסים מחקרבים, וזה יורה לנו שבמצאות עצמים נכבדים, יתעסקו בעשיית העצמים הבלתי נכבדים, אשר לא ישכילו ויעשו פעולות בתכלית התקין כאלו הם משכילים. ודע שזה הכח אשר נקראו מדמה^א מבין שאר כחות הנפש יפעל פעולותיו בשינה, ויפעל על הצורות הנפקדות בכח אשר נקראו מצייר, והיא שומר הצורות הנעלמות ואוצר החושים, וירכיב^א קצתם אל קצת, ויפריד קצתם מקצתם, וישלחם אל החוש המשותף, ויהיה כאלו כבר ראה אותם הדברים. והוא

^א מלא צ"ל מכל.

^א צ"ל שהוא לא ישיג.

^א צ"ל הוא אשר בין שאר וכו'.

^א וירכיב פיר' המדמה.

החוויונות או החלומות הכוזבים ועוד נזכור אותם. וזה הכח לפי שחוא בכחינה מה מדמיה, ובכחינה מרה מחשב, ולפי שאין מתנאיו שישמור הצדק, היו מחשבות האדם לא יצדקו על כל פנים, אבל לפעמים יחשוב בדברים הידועים והנעשים מחשבות צודקות וכוונות. ולזה טוב¹ מה שנדמה זה הכח מצד שהוא מדמה אל הכח השכלי, רצוני הכח אשר הוא על טבעו הראשון הבהמי. וכבר היה מהשב, וכבר נפרד² בכח אלהי מחוץ כמו שנזכור ביכולת המחקה. ויביא הבטולים בצורות האמתות, והוא מוצא הסברות הכוזבות והדעות הנפסדות, והתאוות הכמלנות, ולפעמים יביא האדם אל הנאות ואל היושר. אחר כן היה מחסר האל ית' וית' שסמך הבעל החיים בכח פנימי רביעי, ויקרא

הכח הרעיוני, במה שישפוט על דברים מוחשים כמשפטים חלקיים בלתי מוחשים, כמו משפט השם, בשורה הזאב יאויב ראוי לברוח ממנו, ושזה הרועה אהוב ראוי לסור אליו. ויתרחקו הבעל חיים מאישים מרה, מבלי שיגיע אליו ענין התרחקו אמתת ההגעה, ויתחבר לאישים אחרים, מבלי שיגיע אצלו החבור ההוא הגעה אמתית. והוא מועיל לבעל חיים. כי אתה כאשר תרמוו בידך אל עין הילד היונק, או אל בעל החיים הצעיר אשר לא הגיע אליו ממך מעולם נזק, סתם עיניו מיד רמה עליהם. ואם אתה תעמיד הילד בידך, ואחר תרצה לרפות ממנו תמצאנו שיתלה בך. הנה מכואר שהוא מועיל בבעלי חיים. אחר כן הבורא ית' וית' התחסד עם הבעלי חיים וסמכו בכח פנימי חמישי, ויקרא

הזוכר, ישמור לו הענינים אשר כבר נפסקה הבנתו אליהם, ואין זה הכח מן הכח המצייר בשום דבר. כי אותו הכח ישמור הצורה הנעלמת מן חוש, וזה ישמור הענינים שאינו משיב לב עליהם. ומכואר, שהבעלי חיים יש להם ג"כ זה הכח, עד היותו לו מעורב בציוור, רצוני שיוכור צורה מה, ומקומות מה, ויכור מה שקרה לו מאותם הצורות או באותם המקומות מעונג או מצער. וכן נמצא הבעל החיים יכרח מבתים כבר הגיע לו מהם צער, וילך אל בתים כבר השיג בהם תענוג. ואלה ההשגות העשרה, החמשה הנגלות, והחמשה הפנימיות הם נמצאות לבעלי חיים וכלם יעבדו הכח המתעורר, יביאורו לקרב ולהתרחק. עוד יש בו כח יקרא

מניע, תנועת ההנתק ישולח ממותו, ויבא אל העצב ויקוצה, ויתקוין או יתפשט העצל אשר אותו העצב נאחו בו, ויתנועעו המיתרים והם קצוות העצל, ויתנועע האבר אשר אותו האבר רבק בו, ויתנועע הגשם אל מענג, או יתרחק מן הצער. וזה מין אחד מן התנועות והוא תנועת ההעתקה. ולו ג"כ מין אחר מן התנועה יקרא

תנועת הדפק והנשימה, וזה מין אחר. כי התנועה ההעתקית אשר אמרנו תלויה ברצון. אמנם תנועת הדפק היא טבעית, לא יכול הרצון למנעה או לעשותה. ותנועת הנשימה היא ג"כ ככה, רק שהבורא ית' וית' שם הריאה לקצת בעלי חיים אוצר ומכמם, למה שיוכנים החזה בנשימה מאויר קר משה מזג הלב, עד³ שלא יצטרך אל תכיפת הכנסת האויר והוצאתו כמו הדפק. לזה אפשר לו ללכת במקומות האבק והעשן וההשקע במים. וכבר היו הכחות אשר בבעלי חיים יותר מאשר בצמחים, שנים עשר כחות. חמשה הם השגות נגלות, וחמשה הם השגות פנימיות, ושני כחות מניעים. וכבר היו הכחות

¹ טוב ה"ל טוב שנקרא לזה הכח מדמיה, לפי שדומה לשכל, ואינו השכל בעצם.

² נפרד פיר' מדמיון, דומה לשכל נבדל.

³ עד כלומר שיוכל להפסק זמן מעט הנשימה לא כמו הדפק שאם ינוח מלילך יפסק החיים.

הצמחיות שבעה, הנה היו כל הכחות אשר בבעלי חיים תשעה עשר. ועתה ראו שנאמת באמת

מופת מציאות הכחות

ושכל פועל אמנם יצא מכה ופועל אחד לא יצא משני כחות.

ונאמר עתה בזה: ההשגות הנגלות שקר שייחוס רבויים אל דבר וזלזול התחלפות הכחות, והמשל בזה העין לא תשיג מתיקות הדבש, ותשיגנו הלשון, ואי אפשר שייחוס אל האותות הכלי ואל לא האותות, רצוני שיאמר שהלשון מפני רכותה, ורבוי עצבי הרגשו, השיגה זה, והעין להיותה יותר קשה לא תשיגנו, כי העין אין לה מהמרחק מהלשון כרפיון, מה שיחייב שלא תשיג דבר מהשגותיה, אבל לה ג"כ רפיון רב, ובה עצבים רבים. והנה תקבל רושם מהעשן והאבק יותר ממה שתקבל הלשון אם תפגע בהם. ואחר שאי אפשר שייחוס זה אל האותות ולא האותות, ואי אפשר שייחוס אל התחלפות החומר, לפי שהדבש הוא אחד וכן מתיקותו, תשיגנו הלשון ולא תשיגנו העין, הנה כבר נשאר שייחוס זה אל דבר בלתי גשמי, והוא נמצא בגרם הלשון, ואיננו נמצא בגרם העין, ובגרם העין דבר ג"כ בלתי גשמי, הוא התחלות ההתפעלות מהצבעים, וכן בשאר כלי חוש. אמנם שאלה הדברים אשר הם התחלות אלה ההתפעלויות הם עצמים, הנה מופתיחם: כי כל מה שהוא מקרה, הוא נמצא בדבר לא כחלק ממנו, בענין שאם נסתלק לא יזיק זה לנושא, ואם נסתלק מעצם הבעל חיים שירגיש כלל, לא יהיה בעל חיים, הנה ההרגש נמצא בו כחלק ממנו, ומה שהוא בעצם כחלק ממנו הוא עצם, אמנם ההשגות הפנימיות: הנה מקביל כל פועל מהם הוא לא פועל, רצוני מקביל נדמה לא נדמה, ומקביל: נחשוב לא נחשוב, ומקביל: נזכור לא נזכור. ואם היה פועל אחד פועל כל זה, היה אם שיפעל ולא יפעול, כי מן הנמנע שיהיה בעת אחד יפעל ולא יפעל יחד. ואם היה בעת מרה יפעל, יתחייב שיפעל כל אלה הפעולות יחד, רצוני שיעייר, ויחשוב, וידמה, ויחבונן. ואם היה לא יפעל, חייב שיבטל מכל זה יחד, ואנחנו לא נמצא הדבר כן, אבל לפעמים תהייה קצת כל אלו הפעולות נמצאות, וקצתם נעדרות, אם כן בכחות מתחלפות תהייה אלה הפעולות המתחלפות, וכבר ראו שנאמר עתה בכח הנקרא

הכח המדבר והשכל, ונאמר שהמוג כשאינו ראוי לקבל יתרון יותר ממה שזכרנו, עמד הגשם על היותו, בעל החיים. ולבעל החיים מרחב גדול, כי ממנו מה שהוא קרוב מאד מטבע האדם, כמון הקוף, כמו שבצמחים ג"כ מה שהוא מאד קרוב מטבע המחצבים, כאילן האלמוגים יהיה אבן כשיכרתה. אם יהיה ראוי המוג החיוני לקבל יתרון יותר, היו ממנו האדם. ולו כל מה שזכרנו מן הכחות, ועוד יותר זה הכח המדבר אשר הוא תחלה שכל בכח ואחר יהיה שכל בפועל. ונעיין ראשונה

אם הנפש קדומה או מחדשת.

כל נפש אמנם תתחדש חרוש, ואינה נמצאת קודם הגשם עצם פשוט, בלתי נתלה בחומר, ואחר כשחודש גשם, יהיה ראוי מוגו שתהיה אותה הנפש לו נפש תחלה בו, כי זה לא ימנע מאחד משני פנים: אם שתהיה עומדת בעצמה קודם הגשם, ואחר תתלה בגשם ותתחבר אליו, ואחר כשיאכד הגשם תאכד עמו, ואם שלא תאכד כאכדו אבל תשאר עומדת בעצמה. ואם היה האופן הראשון הוא האמת, היה התועלת אשר קנתה מן הגשם שאחר הוכנה להפסד, אחר שהיתה עומדת בעצמה נקייה מתכונות החומר, כלם, ותהיה החכמה אשר תשים הנפשות בגשמים, תזיק תמיד, ולא תועיל חלילה לה מזה.

(1) אמנם פיר' שנאמת גם בהם חילוף הכחות ושלא יצאו כולם מכת אחת.
(2) ולא פיר' או לא יפעל.

ואם היה האופן השני הוא האמת, רצוני שתוכל לעמוד מבלי הגשם תחלה, ומחר כשיאבד הגשם תשאר בלתי צריכה אליו ג"כ, הנה אין הכרח בה אל הגשם, אבל התלותה בו הוא לבטלה, והחכמה לא תעשה דבר בטל — עם שהיא לא תמנע ג"כ מן הנוקים — כי כל מה שהתמידה בנוף לא תמלט מפניו, ומתחלה בעת הפרדו ממנו, וכל זה היוק מאין הכרח אליו. אבל אומר כבר קויים שהנפש איננו גשם, אבל היא דבר יפול אל הגשם בה יתהווה גשם אחד, כאלו אומר יקרה אל הורע ויהיה צמת, ועל הטפה ויהיה בעל חיים. והורע והטפה אם היה נמנע בהם שיהיו צמת ובעלי חיים, הנה אם כן אין זה מחוייב בהם וג"כ איננו נמנע, ומה שהוא כן, הוא אפשר, וכל אפשר הוא לו בכח, הדבר אשר ילך אליו, וכל מה שיש לו בכח דבר מה, הוא צריך אל מניע ומוציא, יוציאהו מן הכח אל הפועל כמו שהתבאר כבר במופת. הנה בהכרח יהיה במציאות דבר מה, ישפיע על גשמים מה צדוה מתחדשות, ויצאו מהצורות אשר היה להם ראשונה, על אלה המתחדשות, ויהיה הורע צמת, והטפה בעל חיים, אחר שכבר בוטל שיתנועע הדבר מאליו. וזה המניע ברצון האל ית' אם שיהיה גלגל, ואם שיהיה מלאך באמצעות גלגל הוא לו כמו כלי. ואם היה גלגל, אמנם ית' בלתי עצמותו ובהתחלק תנועותיו, בלי ספק. כי אם יתננה בעצמותו המופשטת, ועצמותו היא נמצאת, הנה כל עוד שתחמיד עצמותו, יתחייב שתחמיד על צורה, ושתהינה כל הצורות נמשכות מציאותם לצורת השמים, ואנחנו לא נמצא הדבר כן. א"כ בעצמותו המופשטת לא ישפיע הגלגל צורה, רק בתנועתו, וזהו התחלת חכמות המשפט בכוכבים, והוא מוזהר בתורה. לפי שהיו הראשונים מאמינים שהכוכבים הם התחלות הדברים הקורים. אמנם אחר שכבר התבאר במופת אשר נזכרו עוד, שלכוכבים מניעים, ושהמניעים כלם יכלו אל מניע ראשון, ושהכוכבים עובדי הגזרה האלהית, כמו שקראם הכתוב: משרתיו עושי רצונו, הנה אין לחוש בזה כפי הפנים האלה. וכבר מצאנו רבותינו ידברו ברשמי הכוכבים על זה הדרך, תמצא זה במסכת שבת. ונשוב אל מה שהיינו בו ונאמר: אם היה גלגל מקנה הצורה בחלוקת תנועתו, וכל תנועה גשמית על כל פנים תכלה אל בלתי גשם, אחר שכבר קויים שמניע הגשם איננו גשם, אם כן לגלגל מניע, והשפעת הצורה ישוב אל עצם בלתי גשם בהכרח. וזה המשפיע ברצון האל ית' כבר ישפיע אל גשם צורה, ואחר תפסד, כי החכמה תגזור שלא ימנע דבר מן הטוב ממי שראוי לו, ואפילו זמן מעט, וזה יותר טוב מחיותה בטלה לעולם. וכבר ישפיע על גשם מה צורה, אחר באותה הצורה, תקנה בסבת הגשם שלמות, ישמרה מן הכליון לעולם, כמו שתדע עוד. וזהו היותר טוב, ממה שנאמר בחדוש הנפש. אחר נשוב אל הנפש האנושית בפרט, ונשלים האמתה ונאמר, כי אליה שתשכיל המושכלות הכוללות מבין שאר הבעלי חיים. וביאור זה: שהחמור זכיר שזאת השעורה אשר יראנה ערכה, ושהבית אשר היה בו אמש, מצא בו טוב, ושישמור רושמה וירון אליהם, ושזרה העיר ראוי לקרב אותו, וזה הוא ראוי לברוח ממנו. ואלה כלם משפטים חלקיים. כי בראובן ושמעון ולוי ענין משותף לזה ולכל אדם, וזה ענין כולל לא יבינהו בעל חיים וזאת האדם. ועוד נוסף לך קצת ביאור בזה. וג"כ אליו שיוציא המלאכות ויבדיל בין המגונה והנאה במדות והנהגות הבית והמדינה, וזה נגלה בלתי צריך לקיים. ולזה היתה הנפש האנושית כאילו היא מתחלקת לשני כחות, כח עיוני בו תשכיל העצמים הפשוטים הנכבדים אשר יקראו כלשון התורה מלאכים, וכלשון הפילוסופים השניים, ושכלים מופשטים — ועוד נקיימם לך מן השכל ומן הכתוב — ובזאת ההבטה אשר לה אל זה הצד, תעלה אל מדרגת השלמות בדיעות מדרגה אחר מדרגה. ואופן אל הצד השפל, רצונו צד העולם הארצי, בו תנהיג ההנהגות הנכבדות החשובות. ושאר הכחות אשר בו ראוי שיהיו נשמעים לזה הכח בעלי ההנהגות הנכבדות, ולא ישתמשו התאוה ולא הכעס

אלא בשעור שיצוה זה הכח המעשה הדברי. וכבר קיימנו לך שכל הכחות הם עובדים למתעורר, והמתעורר יעבוד לזה הכח הדבר והעיוני⁽¹⁾ במדה שיהיב אליו דברים וימאים אליו דברים, וזה הכח הדברי המעשוי יעבוד הכח העיוני מלאכותי⁽²⁾ ובמה שיתן לו המעשים וההנהגות, ויכבד מדותיו וינשא עצמיותו, ויהיה לקבל מן העצמים הנכבדים יותר מהיר, ויותר חזק ההכנה. הנה נמצאו מיני הכחות הצמחיות, והחיוניות, והכח האנושי המעשוי, עובדים הכח האנושי העיוני, הוא המדבק בינו ובין המלאכים והאלוה ית' וית'. ואילו תגיעה החכמה, ודי לה, כי לא ימצא בעולם הטבע כח יותר נכבד מזה, ולא כח יעברוהו זר. ונאמר עתה

אם הנפש אחת או רבות

אמנם שנפש ראובן איננה נפש שמעון. הנה בזה אין אנחנו מסופקים, כל שכן שנספק אם נפש האדם והסוס אחת או לא. אמנם מקום הספק הוא, מה שחשבו על אפלטון שבאדם נפש צומחת, ואחרת חיונית, ושלישית מדברת, כל אחת מהן לבדה, ובמקום לבדו. ואם היה הדבר כן, תהיה נפש הצומחת תשמש ככלי הצמיחה, בגידול, וההזנה והגולדת הדומה, רצוני שרשים וענפים, ולא תצטרך אל אסטומכא וכבד ועורקים. ומצד שהיא צריכה לזה, איננה הנפש אשר בצמחים, רק נפש אחרת תעשה⁽³⁾ נפש חיונית. ומאשר התחלפו הפעולות התחלפו הפועלים, וכל התחלה לפועל אחד הוא הכח, וכל התחלה⁽⁴⁾ תורה על הכחות, ותשמש כאחד בעת מה, וכאחר בעת אחרת, הוא נפש. והגשם החיוני יהיה א"כ הגשם, אשר כאשר היה מוגנו יותר מקבל החשיבות מן הגשם אשר הוא צומח לבד, היו לו כחות הכעלי חיים מוסף על כחות הצמח, והיו הכלים הנעשים ג"כ בפעולות⁽⁵⁾ הצמח על זולת מה שהיו עליו בצמחים לבד, כי כל זה אמנם הם כחות לנפש אחת. וכבר תספר על עצמה ותאמר: התאויתי כך, וכסעתי מכך, למה שדמיתי כך, ותמהתי מזה, וזה לפי שהוא אשר תשתמש בכל אלה הכחות:

כתובים מעידים.

כבר נמצא ספרי הנבואה מעידים ברוב מה שזכרנו. אמנם תחלה, הנה מציאות נפש צומחת, ונפש חיונית, והם על הרוב, יקראו התחלות הכחות הצמחיות נפש והתחלות הכחות החיוניות רוח, והכח המשכיל הדברי נשמה. אמר ית' וית' כי נפש על-בשר בדם היא [ויקרא יו' יא'], ויחס אליהם התאווה באמרו ית': רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר [דברי יב' טו'], ואכלת בשערך בכל אות נפשך [שם יב' יא']. ויחס אליה החטאים והפשעים והפעולות הבהמיות, באמרו ית' הנפש החוטאת היא תמות [ויחזקאל יח' ד'], נפש כי תחטא ונכרתה הנפש ההיא [ויקרא ה' כא'], ולא נמצאם לעולם שיאמרו נשמה. אמנם מה שחשב שהדם הוא הנפש, נמשך לנגלה הכתוב האומר כי הדם הוא הנפש, כי בדם הוא הנפש [דברי יב' יג'], כמו שאמר ית' וית' כי נפש כל בשר בדם הוא. וכבר יקרא לשוננו הדבר בשם דבר אחר ידמה אליו, כמו שיקרא הצבע עין, לפי שהוא נופל על העין, ויקרא ג"כ לשון העם שפה, וג"כ לשון, ואמר על הכח הכעסני: אל תבהל ברוחך לבעוס [קהלת ו' ט']. כל רוחו יוציא כסיל [משלי כט' יא'], ומושל ברוחו מלוכד עיר [משלי יו' לב'], ואמרן על כח הדברי, נר ה' נשמת אדם [משלי כ' כו']. כל הנשמה תהלל יה [תהלים קל' ו'], ונשמת שדי תבינם [איוב לב' ח'], אמנם

(1) צ"ל המעשוי.

(2) מלאכותי פיר' לשון מלאך ולא לשון מלאכה.

(3) תעשה זאת והוא נפש חיוני.

(4) כלומר תמשול או תרמון.

(5) בפעולות פיר' מפני פעולות

חיות הכחות כענפים לנפש, הנה תמצאם יפילו על כחות הנפש ומחשבותיה שמורה השריגים, וזה באמרו לכן שעופי ושיבוני [שם כ' ב'] : בחנני ודע שרעפי [תהלי' קלט' כג'], וממנהגם שיקראו הכח המדמה חיוון: בסעיפים מחזיונות לילה, בחלום חיוון לילה, לפי שורה יעשה החלומות כמו שאמרנו, ועוד נבארהו. ויקראו הכח המצייר (?) רעיון באמרו: ורעיוני לבכך תנדע [דניאל ב' ל'], אל יבהלך רעיונך [שם ה' י'], שגויא רעיוני יבהלונני [שם ז' כח'] ויקרא הכח המחשב מח שבה. ובכחירת הוצאת הדברים המצואים בו יאמר ולחשוב מחשבת. [שמות לא ד'] ויאמרו על המלאכה אשר לא יקדם כמוהו אבל היא מוצאת מחדש: מעשדה חושב. והמרמות והתוך והוא אשר יקרא התחכמות יותר, תחבולות, כאמרו: כי בתחבולות תעשה לך מלחמה [משלי כד ו'], ויאמר ית' על המדמה הבהמית יצר [דברי לא' כא']: כי ידעתי את יצרו [בראשי' ח' כא'], כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמנם הנפש תהיה צומחת לבד, וכאשר נשלמה יותר היו לה כחות חיוניות ג"כ, וכאשר נשלמה יותר היו לה כחות דבריות, וזה במאמר הכתוב: בואו נשתחיה ונכרעה, נברכה לפני ה' עושינו [תהלי' צה' ו'], מלפני הבהמות ומעוף השמים יחכמנו [איוב לה' יא'], וענין עושינו הוא יחבון נוסף בו מזולתו, וזה כמו אשר עשה את משה ואת אהרון [שמואל א' יב' ו'], זה היום עשה ה' [תהלי' קיה' כד], ואמרו: מלפנו מבהמות ומעוף, המים במבהמות, ומעוף, היא המים אשר בענין יותר מזה, כמו המ' אהב את יוסף מכל בניו [בראשי' כו' ג'], או נהרות דכים מקולות מים רבים [תהלי' צג' ד']. הנה כבר תראה שהכתוב מעיד שאנחנו מיוחדים על הבעלי חיים בתוספת ענין. וכבר מצאנו בכתוב התחלפות הכחות, ושמות החלקים השלשה ושהם כמו החלקים אשר לנפש, והם הצמחיות, והחיוניות והדבריות. ועוד מצאנו בכתוב הדרוש הנפש ג"כ באמרו: אשר עשה לנו את הנפש הזאת [ירמיה לח' יו'], ויפת באפיו נשמת חיים [בראשי' ב' ו'], אמנם השאירות הנפש המדברת אחרי המות כאולי שיתבאר בפרק אחר ודו.

הפרק השביעי.

באשר הכח המדבר איננו גשם ולא כח מכחות הגשם, וביאור צד התלותו בגשם, ושהגשם הכרחי במציאותו ראשונה ובהשלמתו, ואיננו הכרחי בהשארתו, ושהוא לא יפסד ולא יתק.

נאמר שהאיש אשר לו התבוננות מה, יבין מעצמו שהוא ישיג בין ראובן ושמעון ענין מה ישתתפו בו, הוא צורה האנושית. וכן בין אישיו כל המינים ישיג צורות משותפות להם. וג"כ ישכיל מושכלות אחרות כוללות מופשטות מחמרים, כמו מה שישכיל שכל שני דברים שווים לדבר אחד שהם שווים, וכל שני קיים נצבים על קו, ויעשו הוויית הפנימיות פחות משתי נצבות שהם יפגשו, ורבים מן הדומים לאלה הענינים. ואחר שישכיל אדם אלה הצורות המושכלות והכוללות, הנה אם ישכילם בכלי גשמי, כלב או המוח, ישיגם במתחלק. וכן אם ישיגם בכח גשם, אחר שכבר התאמת שכחות הגשמים בעלי הכלית, לפי שכל גשם בעל תכלית, ואי אפשר שיהיה בעל תכלית בכח כלתי בעל תכלית: ואם שכנו אלה המושכלות הכוללות משכן מתחלק, והסתכנו והתפשטו בו. התחלקו בהתחלקו, ויהיה התקש כן: אם היו המושכלות הכוללות שוכנות בדבר מתחלק, הנה הם ג"כ מתחלקות. אבל אינם מתחלקות, הנה לא ישכנו במתחלק. ואומר אם ישכנו בדבר כלתי מתחלק, הנה לא ישכנו בגשם ולא כח בגשם. ומופת אלה הרקדמות אם שכל גשם מתחלק, הנה כבר בארנהו במופת, במה שעבר. אמנם שהכח הגשמי מתחלק, הנה זה מופתו: הכח הגשמי, אם שיהיה בגשם, ואם שלא יהיה בו. ואם לא יהיה בו, איננו כחו וכבר הונח כחו. זה חלוף, הנה כח הגשם הוא בגשם. וכבר יתבאר זה לנו עוד לעין, וזה

אצל התעסק האדם במשיכת דבר או דחיית דבר, כי הוא יוכל לעשות מזה בידו יותר ממה שיכול באצבעו, ובשתי ידיו יותר ממה שיוכל לעשות באחת מהן. הנה יורנו זה על שכן הגשם מסתבך בגשם, ואחר שהוא בגשם מתפשט, כהתפשט החום במים החמים, והלובן בכגד לבן, הנה הוא מתחלק בתחלק משכנו, והצורה הכוללת המושכלת⁽¹⁾ הולכת וזה המתחלק, רצוני שתשכנו בגשם, או כת גשם, הנה היא מתחלקת. ונעיין עתה, ואם לא יעבור בשכר, שיתחלקו המושכלות הכוללות. וכבר הרגיש השכל שהם לא ישכנו במתחלק כלל, והתחלק לא יושכל אלא לגשם, או השטח, או הקו, או הזמן, או המקום, או המספר, או התיבות. ובכלל, אחד מנושאי הכמה אשר זכרנו, כי אלה הם מתחלקים בעצמם. וכבר יושכל ההתחלק לדברים ישכנו בגשמים כלובן בכגד הלבן, או החום במים החמים, ואנחנו נשיג מעצמינו כי קשנשכיל העזרות הכוללות לא נשכילם על שהם דבר מאלה המינים אשר לכמה, ולא על שהם איכות שאותם בגשמים על כל פנים, אך אמנם נקח מופשטות מהחומר לגמרי. וזה כשהשכלנו הצורה האנושית, שהיא כן, בשתהיה שיעור מה, או לבן, או שחורית, או במקום פלוני, או בזמן כך, או עומה, או יושב, לא יהיה אדם אלא מי אשר לן אותו שעורה, או התמונה, או המראה, או הוא בזה הזמן, או על זה המצב, ולפי שמצאנו אנשים על שעורים ותמונות ובעלי מקרים מתחלפים, וכזמנים ובמקומות ועל מצבים מתחלפים, ידענו בשכר שאין דבר מאלה לצורה אנושית⁽²⁾ כל עוד שיקחה השכל מופשטת עקומה מכל זה, ואחר שהיא ערומה, הנה לא תתחלק, הנה לא תשכנו במתחלק, וכל גשם מתחלק, הנה איננו בגשם. ועוד אם היתה הנפש האנושית משכלת מושכליה בכלי גשמי, לא תשיג עצמותה, וזה שהמושגים אשר אמנם ישכנו בכלי גשמי ימצא בהם הכלי הגשמי אמצעי בין המשיג והמושג, המושג בזה שייכא אל הנפש מראה גשם מה או תמונתו, וזה שעין השיגה וזה ראשונה והביאתו אל הנפש, וזה בקול ימצא נקב האזן הנקרא סמאך, הוא אשר יקבל ראשונה הקול, והיא תביאה אל הנפש. וכן בשאר המושגים אשר יושגו בכלי גשמי, הכלי הגשמי הוא אמצעי בין הנפש והדבר המושג, ואין אמצעי בינינו ובין עצמותינו, ולא בין דבר מן הדברים ובין עצמותו, כי עצמותו הוא הוא, ואיך יהיה בינו ובין עצמותה, אמצעי והוא הוא? ועוד הכלי המשיג לדבר לא ישיג עצמותו, המשר' בזה שהעין תראה הדברים אשר מחוץ מבלי תראה עצמותה, וכן שאר החושים אשר ישלמו בכלים גשמים, ימצא הכלי הגשמי ישיג הדבר, ולא ישיג עצמותו. ונמצא האדם⁽³⁾ וכל שכן בשוהיה זה ידיעה בנתוה, ישיג כל כלי גופו, ואבריו הפנימיים כמו החיצוניים, ולא ישיג זה באחד מאלה האברים⁽⁴⁾. ועוד כשישכיל האדם הוא ענין, ושישכיל שהוא ישכיל, עד שיהיה לו הפרש בין מה שישכילוהו ובין מה שיסכלוהו. והוא ידע אחר. כי החומר והשור ושאר בעלי חיים כשיראו בעיניהם יראו, ולא ידע בעצמם שלמות היותם רואים, וכאשר יחסרוהו ג"כ לא ידעו שחסרו דבר, אך אמנם הם לא יראו לבד, וכן כשירמו לא ידעו שהוא דמיון וכאשר יחשבו, לא ידעו שהוא מחשבה. והאדם לבד א"כ ישכיל, וישכיל שהוא ישכיל. ואם היה אמנם ישכיל בכלי גשמי, הנה שישכיל שהוא ישכיל, הוא דבר נוסף על שהוא ישכיל, ולא יהיה זה בכלי גשמי. כי אם היה זה בכלי גשמי, שיהיה אמצעי בין שישכיל ובין מה שלא ישכיל, א"כ בקצת העתים ישכיל, ולא ידע אם ישכיל אם לא, כי הכלים והכחות אשר בהם, יפעלו פעולותיהם בקצת העתים ובקצת לא, ואחר שישכיל בכלי מה, ושישכיל שהוא ישכיל בכלי אחר, הנה כבר אפשר שיוכלו בקצת העתים, וכמו שאפשר שישמע בעת מה ולא יראה,

(1) צ"ל אם היתה הולכת.

(2) מצד שהיא אנושית.

(3) ונמצא האדם ישיג פיר' מכה שכלו שאיננו גשם.

(4) האברים פיר' וא"כ אין הנפש כדומה להם כלי גשמי.

או יראה ולא ימעם בן אפשר' שישכיל מבלי שישכיל שהוא ישכיל, וזכבמל, בלתי נראה כד'. ואם היה בכלי אחד ישכיל וישכיל שהוא ישכיל, כמו העין דרך משל וישנו בה המראים, ויושג בה החוים והקור, הנדך כמו שאפשר בעין שתשיג בקצת העתים אחד מאלה מבלי האחר, כן יהיה אפשר שישכיל האדם ולד ידע אם ישכיל אם לא, וזה במל בלתי מפורסם. ועוד אם יהיה האדם ישכיל מושכליו בכלי גשמי, הנה יעפו ויחלשו כשישתמש בהם בהשגות המושכלות הנפלאות, כמו שיקרה לכל ההרגש שיהלשו בהרגישם המורגשות הגדולות הרושם, כמו העין כאשר תראה את השמש הנוצץ, או האוזן כשתשמע הקול המבהיל, ואין הענין במושכלות בן, אבל כל מה שתתעסק הנפש לאמרת המושכלות הנפלאות העמוקות להשיג, תתעסק על פועל זה, וישוב לך קנין ותהיה יותר קלה ויותר הזקת ההכנה לעלות ממושכל נפלא, אל מושכל יותר נפלא, כמו שיעלה אדם מכל מה שישג מחכמת התשבורת אל כל מה שישג בחכמת התכונה, עד שיגיע אל חכמת מדידת הארץ והשמים מבלי שישגוהו בזה לאות או חילשה. וכבר ימצא מן האנשים מי שיחכוון אל חכמות וקנות אותם בזקנה, ותהיה נפשו בעלירת בתוספת שלמות, וגשמו וכתותיו נסוגים אחור, ויורנו זה על שהוא ישכיל מושכליו^(*) בכלי גשמי ולא בכח גשם. והנפש לא תהיה נמצאת כלל קודם הגשם בלתי נתלת בחומר, ואחר כן למה שנודמן גשם לנמוג ידמה^(*) לה, נתלת בו. כי זאת אם היה כן, לא ימלט אם שתהיה נפש האדם כגלן אחת אי רבות. ואם היתה אחת, הנה הנפש החכמה אשר לראובן היא הנפש הסכלה אשר לשמעון, והנפש הצדקת אשר באחד מהם היא הנפש הרשעה אשר באחר, עד שתהיה הנפש חכמה, סכלה, צדקת, רשעה יחד, וזה שקר. ואם היו הנפש רבות, הנה התפרש שבין האחרת מהן לאחרת יהיה אם בדבר מקרי, ואם בדבר עצמותי. ואם הובדלו בעצמותיות, אי אפשר שתהיינה כלן נפש אדם, לפי שעצמות זאת אם היה להיותה נפש אדם, יהיה עצמות האחרת להיותם בלתי נפש אדם, הנה א"כ אינם נכדלות בדבר עצמותי. ונשאר שתהיינה נכדלות בדבר מקרי, ולא יקרה בעצם פשוט^(*) כלל, ולא תהיינה נכדלות ג"כ בדבר מקרי ולא תהיינה אחת ולא תהיינה רבות, ואין צד להיותן כלל קודם הגשם אבל הן מחודשות כדוש גשם. ואמנם קודם^(*) הדוש הגשם לא ימלט ענינם מאחד משלשה דברים, וזה: שהיא אם שתהיה מציאותה מחוייב, ותהיה נמצאת קודם הגשם, וזה כבר במלנוהו, ואם שיהיה נמנע, ואם היה כן לא תהיה נפש אדם נמצאת לעולם. ונשאר שיהיה מציאותו אפשרי, ומציאותו בכח, וכל יציאה מן הכח אל הפועל יהיה בתנועה, ותנועה לא תהיה אלא ממניע, זה המניע הוא המשפיע הצורות על החמרים, והנפשות על הגשמים. ולא נחקר הנה אם זה המשפיע ראשונה וכלי אמצעי הוא ה' ית' או אם אלה הפעולות תצאנה מאל ית' באמצעות מלאכים ממונים ברצונו ובמאמרו על אלה הפעולות, כי זה עוד יזכר ותבאר במופת מן השכל ומן הכתובים במקום אחר. אבל אשר נאמר עתה הוא, שזה הדבר אשר נקראהו נתון הצורות, לא יתכן עליו דבר מן התוארים המגוונים כלל, כמו הכילות או העול או מה שדומה לזה, ולא יהיה הוא המשפיע על גשם מה נפש הנביא והפילוסוף, ועל גשם אחר הנמלה או התולעת, בכילות על זה וכותרנות על אלה, אך יהיה בחמרי הגשמים הפרש, ובמוגיהם התחלפות והבדל^(*) כי קצת המזגים יהיה בהם מהרוע והמרחק מהשווי בענין לא יהיה אפשר שיקבל זא צורת המחצבים לבד, וקצתם שהוא יותר קרוב ויהיה אפשר שיקבל נפש הצמחים, וקצתם יהיה ג"כ אל השווי יותר קרוב, ואפשר שיקבל נפש הבעלי

- (*) אפשר פיר' היה צריך להיות אפשר.
 (**) צ"ל לא.
 (**) ידמה פיר' אשר ידמה.
 (**) פשוט פיר' והנפש עצם פשוט הוא.
 (**) קודם לע"ד צ"ל עם.

חיים. וקצתם ותוא היותר קרוב מן המוגים אל השווי, ויותר רחוק מפשיטות האוביות הנמצאות ביסודות. אפשר שיקבל נפש האדם. והיא הנפש אשר אם נשלמה והצלחה יהיה שתשכיל המושכלות הכוללות, ושחבדיל בין המוגיה והנאה במעשים, ושחציית המלאכות. ואלה השלמויות הם בילד מיד שילד בכת, ואחר כן יגיעו לו בהערה אלהית/הידיעות הראשונות אשר אין מחלוקת בהם. כמו שכל שני דברים שוים לדבר אחד שהם שוים, וכמו המנע התקבצות המקבילות בנושא אחד, מצד⁽¹⁾ אחד, ובזמן אחד, וכאלה רבות. וקצתם, ושמו שרשים מונחים. כחכמת התשבורת, וקצת כחכמות אחרות. אחר כן האדם יעלה מן המדרגה הזאת אל הקדים הקדמות ועשיית החקשים, והתלמדות המושכלות מצד הדברים הידועים והיא מדרגה שלישית. וכבר הסכימו העם לקרא שכל האדם קודם הגיעו הראשונות אליו: שכל בכת, ולקראת אותו אחר הגיע לו הראשונות: שכל בפועל, ולקראת אותו אחר הגיע לו החכמות: שכל נקנה. ואלה המדרגות לולי הגשם לא יעלה מהשפלה שבהם אל היותר עליונה כלל. וזה, כי אם לא יהיה גשם לא יהיו חושים, ואם לא יהיו לו עינים לראות בהם, לא ראה שהיון רותח בחכיות, וימלא⁽²⁾ מקום יותר קטן וישפוט כי הכמה מקרה והגשם עצם. ואם לא יראה שהגשם יתלבן פעם, ואחר יפשיט לבנו וישחר, או יקנה צבע אחר, ופעמים יתחמם, ופעמים הופשט ממנו החכמות והוא בכל זה נשאר על גשמייתו. לא שפט שכל גשם עצם, וכל איכות מקרה. ואם לא יראה ראובן ושמעון, וזה הסוס, ואותו האחר, לא ישפוט באשר בין ראובן ושמעון שחוף בענין, ושיגהו השכל מופשט מחומר ראובן או שמעון, וכן בין זה הסוס ואותו האחר. הנה החושים הדריכותה, על המושכלות ואל הפשטת הענינים המתחייבים קצתם מקצת, עד שישפוט בשואת האבן עצם, וישפוטיה מקרים, ושוה הנייר עצם, ולבניותה מקרה. ובשכל יחלק מה שלא יחלק בחרב, ובשכל יחובר מזה שלא יתחבר באופן מאופני התחבולות. כי השנתו בכל איש מאיש האנשים משותף להם וכן בכל מין. הוא קבוצ נפרדים, אין דרך לדבר אחר שיקבצם, והוא ג' יפשיטם מן החמרים הפשטה שאין כמות, אחר שהדבר המשפיע לצורות ישכיל מזה שישפיעהו, וישכילהו מופשט מן החמרים קודם שיתרכו⁽³⁾ בחמרים, ולהגעת המציאות אשר בפועל להם. אמנם היותם כשכל המשפיע הוא סבה להשפעתם אל החמרים, ולהגעת המציאות אשר בפועל להם. ואין היותם בשכל האדם סבה לזה. וזהו הפרש שבין שתי ההשגות. וזה היה צד ההכרח אל הגשם האנושי רצוני שיהיה לו חושים, ילך בהם אל ידיעת הנמצאות הכוללות. ואחר הגיע זה התועלת אין הגשם הכרחי בהשארת הנפש, כי אין כל נמצא גשם, וכל שכן הנמצאים אשר ישכילו, ואין נמצא אחר גשמי ישכיל כלל מצד גשמייתו. וכבר התבאר כמה שקדם כי זאת הנפש אשר תשכיל, איננו כח מכחות הגשם, וכבר די בזה בשהיא לא תאבד כאבדן הגשם, כי מה שהיא זולת דבר אחר, לא יתחייב שיאבד כאבדו. אמנם אנחנו נוסף בזה ביאור ונאמר ונעשה הקש על הפך סברתנו, ואחר נראה בטולו, ונאמר: הנפש האנושית תאבד באבדן הגוף, וכל מה שיאבד באבדן דבר אחר, הוא נתלה בו באופן מאופני ההתלות, הנה תהיה התולדה, הנפש האנושית נתלת בגשם האנושי באופן מאופני ההתלות. ואם נראה כוב התולדה, הנה אחת מתקדמות ההקש כזו: אמנם הגדולה, והיא האומרת שכל מה שיאבד באבדן דבר אחר הוא נתלת בו באופן מאופני ההתלות היא צודקת, הנה הקטנה, והיא

⁽¹⁾ מצד אחד פיר' כשתאמר למשל שמעון הוא נדיב וכילי בצדקה זה חלוק, אבל כשתאמר שהוא נדיב בגמילות חסד בגופו וכילי בממונו זה אינו מקביל מצד א' ואפשר להיות כ"ב.

⁽²⁾ וימלא וכי' פי הממלא שלא יתבקע החכיות.

⁽³⁾ ציל שיתחברו.

האמרת שהנפש האנושית תאבד באכרן הגוף, היא הכוזבת⁽¹⁾. ונמנה עתה מיני ההתלות, ונאמר שלא ימלט התלות הנפש בגוף מאחד משלושה מינים: אם שתהיה הנפש קודמת, ואחר יגיע הגשם על הגעטה, ואם שיהיה הגשם הוא הקודם ואחר תשיג הנפש מושגיה, ואם שיהיה המציאות להם, שהם יחד. וקדימת הנפש לגשם רצוני שתהיה בפועל השלם, ולא יהיה גשם כבר במלנוהו, ומוזלת שנבטלהו, אבל יהיה אפשר קיומו, יהיה מופתו ממה שנאמר, וזה: כי כמו שאפשר שתצא הנפש בפועל השלם, בלא גשם, כן יתכן זה פעם אחרת אחר אכרן הגוף. ואם היתה התלות הנפש בגשם על שהגשם קודם, אחר כן הישגתהו הנפש, לא ימלט ענין הנפש ג"כ או, משהיה הגשם קודם לה מבלי שיהיה הגשם סבה לה, ואם⁽²⁾ שיהיה קודם לה ותוא סבתה. ואם היה הגשם הקודם לנפש מבלי שיהיה סבה לה, אבל כקדימת האיש הזקן לנער, הנה כבר בטל ההתלות ביניהם, וכאשר בוטל ההתלות, לא יתחייב שיאבד זה באכרן זה, כמו שלא יתחייב שימות הנער כמות הזקן, מפני שביניהם זה הענין לבד, רצוני שהזקן הוא קודם בזמן. ואם היה עם קדימת הגשם סבה לנפש, והסבות ארבעה: צוריית וחמריית ופועלת ותכליתית, ובטל שיהיה הגשם הוא פועל הנפש, אבל הענין בהפך, רצוני שהנפש ובפרט הצומחת היא פועלת הגשם, כהבאתה הטפה, והגדלתה, ושנותה אותה בכח המשנה ובשאר כוחותיה ענין מכווא נגלה. ויותר רחוק מכל רחוק שיהיה הגשם חומר הנפש או צורתה, אחר שכבר בארנו שהנפש היא צורת הגשם. וג"כ בטל שיהיה הגשם תכלית הנפש, לפי שתכלית הדבר הוא שלמות הדבר, ויהיה החומר אשר לדבר והיולי שלו הוא תכלית⁽³⁾, ואשר בעבורו נמצא צורתו, וכבר קויים שהצורה הוא שלמות המחובר⁽⁴⁾ מן היולי וצורה⁽⁵⁾, והוא תכליתו, והוא משימה אותו מה שהוא. וכבר נתבטל ג"כ שיהיה הגשם תלתה הנפש בו, על שהנפש הוא הקודם, הנה נשאר על שהם מצטרפים. ואם היה המציאות להם בענין לבדו, והוא לכל אחד מהם מציאות לבד בלתי מציאות האחר, והם עם זה מצטרפים כאב והבן, הנה לא יאבד אחד מהם באכרן האחר, ואמנם יאבד באכרן אחד המצטרפים ענין ההצטרפות כאשר מת האב ונשאר הבן ונאבד ענין האבות. ואם היה ענין המציאות לגשם והנפש הוא ענין ההצטרפות אשר במצטרפים מבלתי שיהיה לכל אחד מהם מציאות בשלמותו, עד שיהיה אמרך נפש וגשם כאמרך אבות ובניות⁽⁶⁾, היה הגשם והנפש שניהם מקרה, וזה בטל. א"כ הנפש האנושית הכרחית⁽⁷⁾ להתלות בגשם. אכן אנשים ביום יחשבו, שהתלות הנפש בגשם הוא על שהנפש צורת הגשם, ולא ימצאו גשם מהגשמים המוחשים יפסד ותשאר צורתו וישפמו בחפוש⁽⁸⁾, שכל גשם לו צורה, וצורתו תאבד באכרן, והקש החפוש נפסד. כי האומר אותו, אם יאמר, לפי שכבר ראה בעל חיים מת, שורה הבעל חיים ימות, לפי שהוא בעל חיים ויעשה הקש כן: הבעל חיים הוא האדם והכוס והחמור והשור וכך וכך, וחפש כל בעלי חיים שאפשר, וכל אדם וסוס ושור וחמור וכך וכך כלם ימותו, הנה זה הבעל חיים ימות, לא ימנע, אם שתפש זה הבעל חיים אשר בין ידיו⁽⁹⁾ בכלל מה שחפיש, או לא תפש. ואם היה

(1) הכוזבות פירש בעבור שלא יתלה בו כמו שיבאר.

(2) ואם רצ"ל או אם.

(3) תכלית צ"ל תכלית ושלמות אשר וכי.

(4) המחובר פי' של דבר המחובר.

(5) וצורה צ"ל וחומר.

(6) אבות ובניות פיר' כי האב והבן יש להם מציאות אבל לא האבות כי

הוא מושכל מופשט ולא יש בפועל וכן הבניות.

(7) פיר' ולא שיהיה הגשם סבה למציאות הנפש או בהפך.

(8) Subduction.

(9) בין ידיו, אשר עליו נאמר המשפט.

כבר הפש אותו, ושפט בשהוא ימות, הנה אין זה הקש יצטרך על זה, אחר שכבר פשט המשפט בו. ואם לא חיפש⁽¹⁾ אותו הנה אָמרו הבעל חיים הוא פך וכך, הוא בלתי מצוי אלא באותו אשר כבר נמצא משפטו, והוא שפט בדומה לו. על מה שלא נמצא, והוא סברא, עם שאנחנו כבר קיימנו שהנפש האנושית איננו צורת גשמו כלל. אמנם⁽²⁾ בטול הגלגול אומר: אמנם אם היה לאיש הנפש הראוי כמוגו המחודשת עם חדוש מזגו, ועוד זאת הנפש אשר כבר נפרדה מגשם, היה לאיש אחד שתי נפשות, וזה הדבר לא ישער בו אחד מעצמו לעולם, רצוני שישער שיהיה לו שתי עצמות. ואם היה אמנם הגיע לו הנפש המוסרת מאיש אחד לבד, ולא תהיה ראוי לו זאת הנפש בעינה עד שיהיה המוג ג"כ הוא הוא, הנה לא יאמר ההעתק, רצוני שהיתה נפשו באיש אחר, אבל יאמר יתוור הוא הוא בעיני, והיה נמצא מוחש אחר העדרו מן החוש, וזה דבר לא היה לעולם, ולא יעבור⁽³⁾ שיהיה. ונשים בזה מספיק כמה שכוננו עליו.

כתובים מעידים במה שקדם.

כבר ראוי עלינו שנענין בזה הדבר יותר מעיוננו בכל ענין זולתו, רצוני שנבאר שתורתנו תגזור לנפשות השארות, ושמהלכם אל הצלחה או אל צער. לפי שקצת המוענים עלינו יבחנונו לפי שכתורתנו לא ימצא בה גמול ולא עונש (אלא עולמי⁽⁴⁾), כמו שבא בסדר אם בחוקתי, בענין ואם לא תשמעו אלי, ואם לא תסכתרו לי. כי אתה תמצאם כלם עונשים בזה העולם, וכן מה שיקדם להם מהיעודים על השמועה, הם גמולים בעולם הזה. ונאמר בתשובת זרה, כי התורה לנפשות, כמו הרפואה לגופים: וכמו שהרופא אם קיבל עליו לרפאות אנשי מדינה בכללה, או גליל בכללו, רבו בו החולים, ומתם חוקי הצער ומהם קלי הצער, הנה מן המחוייב עליו להשגיח בשקועים בחולי יותר, אמנם אשר חלים קל, מעט מן ההשגחה מספקת להם, כן התורה אמנם רצתה בהשגחה והיעוד הנאות להמון יותר, לפי שהם רוב האנשים, ואם ידובר עמהם בדברים הנאותים ליחידים סגולות, נחלשו שכליתם, ונבכו רעיוניהם. ולזה באו הפסוקים כפשטם, ועל זה נאמר דברה תורה כלשון בני אדם. ועם כל זה לא תמנע מזכור השארות הנפש החשובה, ואבדן הנפשות החטאות, מזה מאמר הכתוב: ויתהלך תנוך אל אלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים. אין זה מיתה, כמיתה מי שקדמו, אבל הוא הפרד מזה אל הצד האלהי, באופן זה עלינו. ואם היה מיתה, יאמר עליו: וימת, כמו שאמר על זולתו. ולא היה בלא ספק, אלא כדרך מה שקרה ג"כ לאלהיו וזכור לטוב, והוא, שיותך הגשם כלו, ותשאד הנפש במחיצת המלאכים. ושני אלה האנשים, תנוך ואלהיו, כבר העידו עליהם הכתובים בכיאר, שצדקתם הביאום להנצל מן המות הנהוג ולהיותם במחיצת העצמים הפשוטים הנכבדים אשר נכאר כמופת מציאותם. והנביא בעל התורה ע"ה, אע"פ שהיו רוב דבריו המוניים, בהיותו מתפלל יתבאר מדבריו עצמיות הנפשות והשארותם. וזה באמרו: אל אלהי הרחום לכל בשר [במדבר כו טו], ויתבאר בהתחננו לבוראי, שיש הנה אם גמול ועונש וזה באמרו ית' וית': וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם [שמות לב לד], עד שאחד החכמים מזולת אומותנו, למה ששיער מי שיעד טוב מהם יעודם אחר המות אמר: תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו [במדבר כג ו], עד שהנשים בעלות תבונה היו יודעות בזה, כמאמר אביגיל לדוד ע"ה: והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע [שמואל א' כה כט]. ובהעיר האומה לקבל התורה אמר ית' וית':

(1) צ"ל תפש.
 (2) צ"ל אמנם כביטול הגלגול אני אומר אם היה זכו.
 (3) יעבור פיר' אפשר.
 (4) פיר' ארציו.

נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע [דברים ל' טו']
ויאמר ית' וית' על יד יחזקאל ע"ה דבר בשבועה: חי אני נאום ה' אלהים
אם אחפף במות הרשע, כי לא אחפוץ במות המת נאום ה' אלהים השיבו
וחיו [יחזקאל יט' לב']. ואלה החיים אשר ייעדו אותנו בהם משה ויחזקאל ע"ה.
אינם חיי הגשם, כי גשמי הצדיקים והרשעים תכליתם המות, ואינם אלא חיי
הנפש. ונמצא החכם שלמה ע"ה יאמר בפירושו: ישוב העפר אל הארץ כשיהיה
והרוח תשוב על האלהים אשר נתנה [קהלת יב' ז']. ויבאר בגמול ובעונש
באמרו: ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט [שם יא' ט']. ויאמר
בתימת מאמרו: כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם
טוב ואם רע [שם יב' יד']. ואמר אביו ע"ה דבר שדומה הפך זה, והוא
באמת מסכים לזה, והוא אמרו לא המתים יהללוה ולא כל יורדי דומה [תהלות
קמ' טו']. והוא אמנם יקרא מתים, ודומה, ושאלו ומה שדומה לזה, הרשעים,
כמו שיאמר ית' וית': כי לא אהפץ במות המת. ולזה הנמצא דוד ע"ה יבטח
לאמרו לא המתים יהללוה, אמרו: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. ועל
זה הדרך אמר חזקיהו ע"ה: כי לא שאל תודך מות יהללך לא ישברו יורדי
בור ארץ אמתך, חי חי הוא יודך כמוני היום אב לבנים יודיע אל אמתך
[ישעיה לח' ית' ושם], ירצה ה', שהוא למה שדבר בבחורותו, וקודם שלמות
תקון מעשיו, לא היה בטוח, מהיות מאותם הנקראים מתים ויורדי בור. וכן
נמצא בלמנצח לבני קירח מזמור, אשר תחלתו הוא: שמעו זאת כל העמים
[תהלים מט' ב' ושם]. תאר שם אבדן הרשעים כאבדן הבהמות, באמרו:
כצאן לשאול שתו, מות ירעם, וכו', אחר שתואר שמירת האל ית' אותו מכיוצא
בוה, באמרו: אך אלהים יפדה נפשו מיד שאול כי יקחנו סלה, ואמר ג"כ בידך
אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת [ושם תהלי' לא' ו']. ודע כי מלת לקיחה
באמרו: כי יקחנו סלה, ואחר כבוד תקחני [שם עג' כד'], כי לקח אותו אלהים
[בראשית ה' כד'], ה' לקח אדנך מעל ראשך [מלאכים ב' ב' ה'], הנרצה
בכלם, הגעג הנפש במחיצה המלאכים. והוא אמרו ית' כנבואת זכריה, כי
אשר ה' אלני מהלך הנפשות הנכבדות, הוא היות במחיצת המלאכים. והוא
אמרו ית' ליהושע בן יהוצדק: אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וגם
אתה תדין את ביתי וכו' [זכריה ג' ז']. ואמר דניאל ע"ה: והמשכילים יוותרו
כוהר הרקיע [דניאל יב' ג']. ומאמר האל ית' לנביא ע"ה: ומות בהר אשר
אתה עולה שם ונאספת אל עמך [דברים לב' ז'], לא תמנע זאת האסיפה
משתהיה האסף הגשם אל קברי עמו, או האסף הנפש על עמה. אכן לא היה
קברו ע"ה עם עמו, הנה היה האסף הנפש אל עמה בלי ספק. וכמוהו בכל
מקום שבא ויאסף אל עמו. ובאמת לולי הסכמתם והאמתתם בחלק העולם
הבא לא סבלו צער העולם הזה, עד שסבל דניאל ע"ה שהושלך לגובא דאריותא,
וחנניא מישאל ועוריה שהושלכו בגורו יקידתא, והנביאים ע"ה אשר הרגתם
איובל הנאמר עליהם: בחרוג איובל את נביאי ה' [מלכים יח' ג'], וכל אותם
שהרגו נביכדנאצר, ונבורראדך, ואנטיוכס, וטיטוס, ואנדריאנוס, כלם על ייחוד
השם, והם בדור הנביאים והסידים עולם, וכבר קויים להם גמול העולם הבא.
ולולי זה לא סבלו אלה הייסורים, עד שמי שניצל מהם מן ההריגה, עונת
הזכות, כמו שיוספר מירמיהו ע"ה: ויטבע ירמיהו בטיט [ירמי לח' ו'], ותמצא
משה רבנו ע"ה סבל טורח האומה עד שאין להוסיף עליו, באמרו: כל תאמר
אלי שאהו כתיקך [במדבר יא' יב']. ואין ספק כי לולי היותו מיחל ענין עולם
הבא, היה יותר טוב המנוחה בעולם הזה. וכן תמצא הנבואה מבוארת השאר
לנצח נועם הצדיקים, והשאר לנצח צער הרשעים באמרו: להי עולם וכו'
[דניאל יב' ב']. וזה אשר ישוכח בו המלך הישרן באמרו: ימים על ימי מלך

(^א) ירצה פיר' למה אחר כי לא שאל תודך, וכי חזקה פחד שיפול לשאול,

ותשובה שהוא למה שדבר וכו'.

(^ב) כי אשר אליו, פיר' יהושוע ב' וברומה לו.

חוסף וכו' (תהלי סא ז'), ובאמר חיים שאל ממך נהת לו וכו' (שם כא' ה').
 אם היה החיים בזה העולם, זה כוב גמיר. ותמצא שאל מלך ישראל ע"ה
 יאמר מקבש הנסתרות משמואל ע"ה, ויאמר לו שמואל למה הרגתני להעלות
 אותי ויאמר שאל צר לי מאד (שמואל א' כח' טו'). ואחר הגיד לו שמואל ע"ה
 הנסתרות אשר ידועות אצל האל ית' והמלאכים, כמו שהיא ידוע. ואם הייתה
 נפשו נתבת, לא היה דבר מזה. ומי שימשך אחר הפסוקים, ימצא מסבמים
 להרבה מאמרים דומים לאלה המורים על השאריות הנפש האנושית אחר
 המות, אם בעער אם בתענוג, כפי הראוי לה. אמנם קדמונינו אשר קבלו
 מהנביאים הרבו לדבר בזה, וכבר סבלו הייסורין בזה העולם לתחלת חלקם
 בעולם הבא מהאל ית', כמו מה שנמצא ר' חנניא בן חרדין שנשרף באש,
 ור' עקיבא בן יוסף נסרק גופו במסרקאות של ברזל ושאר הרוגי מלכות. הנה
 כבר הראה כי מי שיטעון עלינו שאין אצלנו הרק לעולם הבא, הוא הומס
 ומתעקש עלינו.

הפרק השמיני

באשר השמים חיים מדברים ושתנועותיהם תנועות נפשיות ברצון ושכונתם
 בזה להודות לאל ית'.

לצמי השמים רבים, יודעים זה בעלי חכמת התכונה. ואשר מצאו מהם
 בעיונם הוא, שהם תשעה, לא פחות. וכבר אפשר שיהיו יותר. וכלם יתנועעו
 סביב הארץ תנועות מתחלפות. מלבד התנועות אשר לגרמי כוכבי לכת בעובי
 גלגליהם, כי אינם תנועות סביב הארץ, אבל על הקפים, קראום גלגלי ההקפות.
 וכל גלגלי כוכבי לכת ימשיל עליהם כח הגלגל הראשון. ולזה יתנועעו כלם
 בתנועת הגלגל העליון. וכו' כל גלגל מהם ג"כ כח כל הלכויו כח אחד ולא
 שיה, אבל בו חלקים שהם יותר גבורי כח. והלקים הם יותר הלוישי כח. לפי
 שבהם חלקים קורעים, וחלקים נקרעים. והקורע יותר חזק הכח בלי ספק מן
 הנקרע. ומכלל הגלגל יפרד גלגל, חציו נוטה אל הצפון, וחציו נוטה אל הדרום,
 הוא חזק הכח משאר גרם הגלגל, לפי שהוא יקרעהו ותתנועע בו התנועה,
 אשר אל תלי כוכב וזנבו. עוד מזה הכדור הנוטה יפרד כדור יוצא המרכז,
 נושא לגלגל הקפת הכוכבים, היא יותר חזק משאר גרם הכדור הנוטה, לפי
 שהוא יקרעהו ויתנועע בו התנועה אשר לגבנינות הכוכב ושפלתו. אחר כן
 מזה הכדור היוצא המרכז יפרד כדור, מרכזו בחצי עיבי הכדור היוצא מרכזו,
 והוא יקרא גלגל ההקפה והוא יותר חזק משאר גרם הכדור היוצא המרכזו,
 לפי שהיא יקרעהו ויתנועע בו התנועה אשר היא קרובה מתנועת האמצע. עוד
 בגלגל ההקפה לפי שהוא יקרעהו ויתנועע בו התנועה
 הנקראת תנועת ההתחלפות. ואלה ענינים ידעם הבקי בחכמת התכונה. ויתבאר
 מהם שהכוכב בגלגלו כמו הלב בגשם הבעל חיים, וממנו יפוצו כוחותיו אל
 היותר קרוב אליו, עד שחשבו אנשים מהטבעיים שגלגלי כוכבי לכת כלם
 בעל חיים אחד, ושמקור כחותיו כלם מן הישמש למה שראו קשרים והתיחסויות
 שמורים בינו ובין השמש. יודעים אותם הבקאים בחכמת התכונה. ואמרו
 אנשים שכל אחד מהם בעל חיים לבדו, ושהכוכב בורא שאר גלגלו כשאר
 הגשם, ונעוין בהאמת תנועות הכוכבים, אם הם ברצון כלו שאומרים, או
 בבחתי רצון. ונאמר התנועות שתי מינים, מין נמשך לרצון כתנועות (הבעלי
 חיים אשר מלמדו, ומין לא נמשך לרצון מן המנוועע. כמו תנועת האבן למטה,
 ותנועת האש למעלה) כי האבן לא תשיג התכלית המבוקשת בתנועתה למעלה.

(¹) המתנועע בתנועת וכו' אשר נמשך לרצון מלמדו.
 (²) צ"ל התכלית המבוקשת בתנוע' למטה ולא האש למעלה.

ואם היה מנהיג העולם ית' וית' יודע זה. והוא שם כאלה הגשמים היסודיים התחלה תקרא טבע תנועם אל מקומם הטבעי ברצון האל ית' בכלתי ידיעה בהם לתכלית מה שיעשו. ואין האבן ושאר היסודות לבדם כן. אבל הצמחים ג"כ אשר למין מין ג"כ מהם. נגלים להם תמונות מיוחדות. ומראים זריחות וטעמים מיוחדים. ופרחים ופירות מיוחדים. ובכלל. מינים מן המלאכה יעידו בכונה דקה וחכמה מופלגת. ובהם התחלות. וזונו אותם ויולידו הדומה בהם. רצוני חומר הדומה והוא זרעם. ואמנם צורתם לא תעשה הטבע. אבל יושפעו מהתחלה יותר עליינה. בה הרצון והזכמה. לפי שהם תחת העצמים הנכבדים העומדים על שמירת סידור העולם ברצון האל ית'. וכן העוף הרוכץ על העצים. ויסבול העמל והיגיעה אשר בואת העבודה. מאין ידיעה בתכליתה מה יעשה. ואם היה לה בעצמה תכלית. והוא לא ידעהו. ונאמר עתה. שדעת הפילוסוף האמת. שהגשמים השמימיים גשמים חיים. לא החיות אשר בו החונה. והגידול והולדת הדומה. ולא אשר בו החוש. אלא חיותו בו יתנועעו ברצון תנועות מצב והעתק. אכן זה הרעת כשישמעו אותה האנשים הסכלים ירחיקוהו ויברחו ממנו. כי הם חשבו שכל חי על כל פנים יתנועעו ועכ"פ יהיה בתנועתו התחלפות. במהירות ואיחור. ולכת הלים. ושוב לאחור. והמשך לתנועה מנוחה. לא ישגוהו שלצמחים נפש. והם לא יתנועעו. ושהתחלת המציאות כלו ית' וית'. ואיננו גשם ולא במקום. כל שבו שיעתק ממקום אל מקום. כל שכן שיתנועעו תנועות שיש בהם חיות. כי כל זה נמנע עליו ית'. ואמרם שכל חי עכ"פ יתנועע ממקום למקום ועכ"פ יהיה בתנועתו התחלפות הוא מאמר בטל. ואמנם יקרה להם זה. מצד קבלתם בתנאי הקדמות המופת. ואחד מהם הוא. שיהיו התארים עצמותיים למתארים. ואם היה ההעתק עצמותי לחי ונכנס בגדרו. לא היה אפשר שיהיה חי בלתי נעתק. ואמנם אחר שהוא תואר מקרי בו. הנה כבר ימצא לקצת מה שהוא חי. וזלחו קצתי. ואלה נמשכו אחר המורגל התנועות הבעלי חיים. ומאשר לא ימצאו תנועות חלקיות נפסקות. נמשכות אחר זולתם. ולמנוחות. ומאשר לא ימצאו תנועות השמים כן. השכו שהם טבעיות. ולא יתעוררו אל שאשר חייב זה כלו. היא בתנועות הבעלי חיים המורכבים. דברים רבים. מהם שתכליות תנועותיהם תכליות חלושים נפסקים⁽¹⁾. הם בעת מה טוב והצלחה ובעת אחר איננו כן. ומהם שהמחשבות תקרנה ויעוררו אל התנועה. ואחר יגלה להם כוב המחשבה. ויתחייב להם העויבה והמנוחה. ומהם חולשת הגשם. ודרישת הנפש לתור לו מנוחה. ומהם ענינים יבואו מחוץ ויעוררו על התנועה התגברות וניציה. עד שכאשר יסתלקו התחייב המנוחה. או מעיקים יעיקו מתנועה הכרחית. עד שכאשר יסתלקו תהיה התנועה. עד שאמרו קצת חכמים⁽²⁾. כאשר יבחר הבוחר היותר טוב. אין בינו ובין המוטבע הפרש. וזה הקש הפילוסופים בחיות השמים חיים ומתנועעים. והמתנועע לו מניע. הנה לשמים מניע. ותושם הקדמה ויאמר לשמים מניע. וכל מניע גשם הוא אם נפש אם טבע. הנה מניע השמים אם נפש ואם טבע. אחר נאמר אם היתה תנועת השמים טבעית. היה החלק אשר יתנועע מן המזרח אל המערב. כשיגיע אל המערב יעמוד בו. וכן שאר החלקים יחוייב שיעמדו במקומות אשר יגיעו אליהם. אכן אין דבר מחלקי השמים יעמוד במקום אשר יגיע אליו. הנה תנועות השמים בלתי טבעית. אמנם החולקים להם בסבת ברחם ממה שאינו מורגל. רצוני שיהיה בעל חיים בלתי מתחלף התנועות. ובלתי המשך אחר תנועתו מנוחה. יהיו מסופקים בזה ההקש. ויאמרו שהגזרה השופטת בשכל. מה שיתנועע תנועה טבעית ישרה. הוא אשר כשהגיע אל מקומותיו הטבעיים לו נח בהם. אמנם הגשמים המתנועעים תנועות טבעיות סביביות. מדי הגיעם אל מקום עזבוהו. וילכו אל זולתו כבר מסופקים בזה

(1) צ"ל נפסדים.

(2) קצת חכמים וכו' פי' כי הם יקראו היצר הרע מעיק. כאשר יסתלק המעיק היצר הטוב הולך נכוחו.

ההקש עד שגשיב לעשות להם הקש מהחכמה האלהית אחר שנקדים הקדמה, ונאמר: שמעלת יסוד הגרמים השמימיים על יסוד האדם, והוא היותר נכבד שבנמצאים המורכבים מן היסודות, מעלה מבוארת, ביאור נגלה כנגדלם ואורם, והתמדת השארותם, כל שכן יתרון מעלתם על הבעלי חיים הפחותים כתולעת והחוש והפרעוש. ונאמר אם היה מנהיג העולם ית' ינהיגו בחכמה וביושר, הנה ראוי שיתן ליותר חומר נכבד הצורה היותר נכבדת, וצורת כל חי יותר נכבדת מכל מה שאינו חי, הנה לשמים חיות יותר נכבד, מחיות הבעלי חיים המורכבים, אלה התקדמות לא יכחישים לא מתעקש, אבל הענין כמו שאמרן קצת חכמה, שמן הראוי, שיהיה ערך שכלנו אל שכלי הכוכבים, ערך גודל גשמו, אל גודל גשמייהם, וזכות עצמינו אל זכות עצמייהם.

כתובים מעידים במה שקדם.

אמר דוד ע"ה השמים מספרים כבוד אל וכו', יום ליום יביע אומר וכו', אין אומר ואין דברים וכו' [תהלי' יט' ב' ושם], ירצה שהם מדברים לא הדבור, החצוני מן השפה ולשון, לזה אמר אין אומר ואין דברים, אלא הדבור הפנימי, אשר לו מדרכו, שישכיל שהוא לו. ואמר ע"ה וצבא השמים לך משתחוים [נחמיה ט' יג'], הגיד שהם תמיד העבודה לאל ית', והעבודה לא תהיה אלא מבעל שכל. ושלמה ע"ה למה שזכר תנועת הגלגל העליון, הפועל הלילה והיום כאמרו: וזרח השמש ובא השמש, ואל מקומו שואף וזרח הוא שם [קהלת א' ה' ושם], ואחר זכר תנועת גלגל המזלות ותנועת כוכבי לכת על קטביהם, בצאתם אל הצפון והדרום, כאמרו הולך אל דרום וסובב על צפון, ואמר סובב סובב הולך הרוח ואל סביבותיו שב הרוח ורוח, הנה אם שיהיה נפש או רוח, אך איננו רוח, כי הרוח לא תניע השמים, ואין לתנועת הרוח סדר, הנה אמנם ידבר מן הנפש המניעה השמים. ומי שעיין בתחלת יחזקאל במעשה מרכבה ויביט אמרו ע"ה על הארבע חיות: דמות אדם להנה יחזקאל א' ו' ושם], ועוד אימרו: ודמות פניהם פני אדם ופני אריה מהימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתם, ופני נשר לארבעתם, ואמרו: ודמות החיות מראיהן כנהלי אש, ואמרו: וגבוהם מלאות עינים, ואמרו: ולא יסבו בלכתן, איש על עבר פניו ילכו, עם אמרו: והחיות רצוא ושוב, ואמרו: ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן, ואמרו אחר כן [וכו' שם ד' יג'], לאופנים להם קורא הגלגל באוני, ואמרו: ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם, ואמרו: ובלכתם ילכו ובעמדם יעמודו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים לעימחם, כי רוח החיה באופנים, מי שיביט אלה הדברים כלם, יתבארו לן מהם דקדוקים, לא נבארם אנחנו, כי קדמונינו ע"ה מנעונו מזה באמרם: כל שלא הם על כבוד קונו ראוי הוא שלא בא לעולם. ומי' שהוא בעל שכל יעיין באמרם: אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. וכאשר יעיין המעיין בברכת המאורות המחוייבת עלינו בכל בוקר, ומאמר מי שקבע אוהה, פינות צבאות קדושים רוממי שדי, תמיד מספרים כבוד אל וקדשתו, תתברך ה' אלהינו, ואומר בורא קדושים עד המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ידע שדעתנו בתורתנו מסכמת עם הפילוסופיא האמיתית בורה ובוולתו. נשלם המאמר הראשון

תהלה לאל.

(1) ומי וכו' נראה שבא כמתכוון לזרו לתלמידו לעמול בדברי חכמה ומדע כדי שימצא לעתיד פתח להועיל לו בהגלות לו נסתרות כאלה.